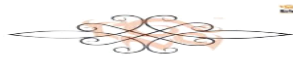

РЕЦЕНЗІЇ, КОРЕПОНДЕНЦІЯ, ВІДГУКИ У МЕДІА

ГАЗЕТА «КАМЕНЯР»

Каштани з бабусиноного кошика

Тетяна Фролова. Казка за казкою: казки та оповідання. - Львів: Каменяр, 2007. - 315 с.

Зізнаюся, перед прочитанням не вірила, що звичайні казки принесуть стільки задоволення. Такі настрої – результат того, що сучасна дитяча література перенасичена чужим інформаційним продуктом, який не може адекватно задовольнити потреби українських маленьких читачів. Склався уже стереотип, що казки мають бути геть модерними, нашпигованими термінами і недолугими чудовиськами, на кшталт Покемона, який, радше, страшний, ніж казковий.

Все ж мені вдалося зруйнувати цей стереотип, передовсім для себе. «Казка за казкою» є унікальним збірником на сучасному ринку дитячої літератури. Уже з перших сторінок вражає простота і глибина стилю:

У бабусі Тетяни в кошику каштани.

Роздай, Богданчику, дітям по каштанчику.

Тут усе зважено, усе розраховано,

у кожному каштанчику казочку заховано.

Казки настільки органічні для сприйняття, що мимоволі забуваєш про власний вік, і віриш у прочитане з непідробленою дитячою наївністю. Як можна не вірити в казку, коли з вулиці приходять сніговики, щоб послухати бабусиних казок?!

Казки та оповідання ненав'язливо нагадують про звичні моральні обов'язки, про те, як важливо усвідомлювати справжні буттєві цінності. От, скажімо, Оленка продала свою пісню і вже не змогла співати, а повернула собі її тільки тоді, коли

подарувала просто так пісню та радість. Святий Миколай дарує героям не вишукані іграшки чи наймодніший одяг, а пісню. І, як засвідчує казка, дитина щаслива, бо може дарувати іншим радість через пісню. Маленькі герої дізнаються про те, що аби оживити нечутливе залізне серце, треба, щоб у нього впала зірка, а це буває тоді, коли людина почує пісню кобзаря, як це сталося з Крижаною дівчинкою. Оріся вирушає на зустріч із Новим роком, щоб попросити в нього рукавиці для тітки, яка весь час мерзне... Маленькі герої відкривають по-новому людські стосунки, спонукають до усвідомленого вибору на користь добра.

Тексти настільки пронизливі, що вражають до найтонших структур душі. Стає очевидно, що слід орієнтуватися не на скороминущі обставини, а на ідеї, що пройшли випробування всією історією впродовж її розвитку. Тільки те, що пропущено через духовність, внутрішній світ дорослих, може бути успадкованим їхніми дітьми.

Казки ці надзвичайно автентичні, близькі українським дітям і тематично, і сюжетно. Тому їх так легко зрозуміти і запам'ятати. Авторка художньо переосмислює, здавалося б, старі як світ сюжети, але вдається це їй справді неповторно. Вона чесно (з дітьми інакше не можна) зізнається, що їй стає сумно, коли до неї довго не приходять казки. Найбільше вона тішиться, коли сідає записувати нову казку. До речі, на сторінках книжки Тетяна Фролова відкриває таємницю, що «казку казати – не насіння лузати!». Є в книзі ще одна таємниця: коли тобі, дорослому, зле, до тебе може підійти кіт і розповісти казку. Варто лише слухати своїх домашніх улюбленців.

Ірина БЕРЕЗОВСЬКА

Пряшів, 4 травня 1997

Редакції «Дзвін»,

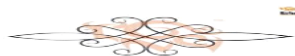
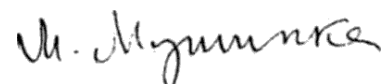
Роман Федорів

Вельмишановний Друже Романе !

Висилаю Вам рецензію на поетичну збірку незрячої поетеси – львів'янки Тетяни Фролової, яка зробила на мене міцне враження. Гадаю, що для неї знайдеться місце на сторінках Вашого журналу, який, на жаль, я не маю змоги читати з-за дорожнечі передплати – 150 ам. дол. на рік. Та не лише я... Було б добре, якби Ви до рецензії долучили й пару віршів.

Дякую і залишаюся з привітом,

М. Мушинка

ЖУРНАЛ «ДЗВІН»

Вірші, писані крапками

Тетяна Фролова: Виклик долі. Поезії. Поетична бібліотека «Літопису Червоної Калини». Львів, 1996. – 64 стор.

«Виклик долі» – перша збірка 55-річної авторки з Тернопільщини, яка втратила зір на другому році життя. У львівській школі-інтернаті для сліпих вона освоїла шрифт Брайля, і свої почуття й переживання почала записувати крапковим алфавітом. «Пролетіли шкільні роки з вечорами, концертами, першим коханням і першими дівочими сльозами», – пише вона в короткому вступному слові. «І дали мені «путівку в життя», тобто направлення на роботу, на підприємство у Львові, де працювали незрячі. Був це щітковий цех. Робили всякі щітки, в тому числі і металеві, дротяні. Руки в мене, на перших порах, були в крові. А пальцями зранку не могла застебнути гудзики» (с. 4–5). Заочно закінчила філологічний факультет Львівського університету. І досі працює у заочній школі для сліпих у Львові. Вийшла заміж, виховала трьох синів, розлучилася і знов свою долю сполучила з незрячим кобзарем-угорцем Лайошем Молнаром, з яким я недавно познайомився на концерті в селі Медвеже, біля Дрогобича. Він подарував мені збірочку своєї дружини. Незряча поетеса свою передмову закінчує словами: «Пісні і поезія

супроводжують мене все моє життя. Співаю, де тільки можу, а вірші пишу, коли тільки хочу. Пишу про те, що болить, або про те, що тішить. А які вони, мої вірші, – судити вам» (с. 5).

70 віршів розподілено до п'ятьох циклів. В поезії Тетяни Фролової основне місце займає лірика, причому інтимна лірика в неї гармонійно переплітається з громадською, в якій вона висловлює любов до батьківщини. Правда, не все у незалежній Україні їй подобається. Справжнім шедевром її поетичної творчості можна вважати вірш «Гіркотою тане в роті шоколад» (с. 9), навіяний роздумами про закордонну гуманітарну допомогу.

В іншому вірші вона з обуренням пише:

*Видумують у Верховній все нові закони,
Обривають кому нерви, кому – телефони.
Народ плаче, народ стоне,
Гне народ коліна...
Незалежна, суверенна, бідна Україна!...
Твою землю плюндрували, і тепер плюндрують,
Святим іменем Тараса і далі шинкують.
Незалежності святкуєм святу роковину!...
Важко стало заробити вже й на домовину.*

Найміцнішою в поетеси є її інтимна лірика, особливо вірші, адресовані дітям. Ось вірш «Яблуко»:

*Моє серце сьогодні зігріла
Ніжна й трепетна радість, до сліз...
Намальоване яблуко спіле
Мені син з дитсадочка приніс...
І бере мій палець дитина,
І показує: «Ось корінець...»
По голівці глажу я сина
І кажу йому: «Ти молодець!»*

*...В мого сина голубі очі
І дві ямочки на щоках...
Його бачити дуже хочу
Та не в силах, бо ніч в очах.
Тільки що тая ніч, мій синку?
Серце матері, серце моє
Бачить кожну твою волосинку,
Бачить яблучко спіле твоє.
І нехай це тебе не хвилює,
Я побачу, мій хлопчику, все,
Все, що ти в дитсадку намалюєш
Що усмішка твоя принесе.*

Я навмисне процитував цілого вірша, бо вирвати з нього окремі рядки не можна. А такою є вся поезія Тетяни Фролової – подиву гідна, сконцентрована. У її віршах немає зайвих слів. Кожне займає конкретне місце. Так і відчуваєш, що авторка має перед очима сучасну людину, людину кінця ХХ століття, заклопотану найрізноманітнішими проблемами, людину, яка постійно кудись поспішає, чогось прагне, щось шукає. Своїми віршами вона ніби приговорюється читачеві: «Зупинись на мить! Таж життя таке прекрасне, а ти його не бачиш!»

Поетеса незряча, однак вона бачить навіть кольори. Найбільше їй подобається синій: «синь ясного неба», «сині очі мого сина», «небоцвіти сині», «сині гори» тощо. Любується вона «білим снігом» узимку, «жовтим листям» восени, «річкою голубою» влітку. Бачить «сад і ліс, і струнку берізку», «явори крислаті», «гіллясті липи», «сумного лелеку», який її «запрошує до батьківського дому», «верби заплетені віттям», «замріяну осінь», «місячну ніч», «скаламутнілу річку», «захмарене небо», «зів'ялі квіти» та багато інших дрібниць, які дуже часто навіть зряча людина не добачає. Вона чує: «солов'їний дзвін», «квиління вітру», «звук сопілки дивний» і «гучне зозулине ку-ку».

Цілі цикли віршів вона присвятила порам року: весні, літу, осені та зимі. В

кожній порі вона відчуває своєрідну поезію.

На багатьох її віршах відчутний вплив української класичної поезії і поетів-шістдесятників, однак вона нікого не наслідує, а йде власним шляхом. Велику вагу вона надає римові.

Поетичний словник Т. Фролової надзвичайно багатий, а її метафори – несподівані й дуже влучні. В поетеси «квітень землю підійма до сонця», «небо до землі хилило зорі», «Вітер цілував і пестив трави», «Ніч дарує смуток і розраду», «Осінь засміялася жовтим листом, потім все перефарбувала і зробила казково-гарним».

Її альтерації інколи перекликаються з шевченківськими:

Йшла вона по травах, йшла вона по росах.

І в дощах купала свої коси.

Без хвилювання не можна читати цикл віршів поетеси про кохання, які становлять останній розділ її збірки – «Пісні мого серця». В них відчувається її біографія, але й біографія її покоління. Тут є і дівочі мрії. і щире кохання, і ревності, і зрада, і довге чекання, і дорікання і все, що становить внутрішній світ молодої людини.

Закохана дівчина признається хлопцеві:

Я чекала тебе в самоті...

І хилився замріяний вечір...

Так хотіла, щоб поруч був ти,

Щоб поклав мені реки на плечі.

Та тебе не було...

І м'якими долонями вітер

Освітив мені мокре чоло,

Тихі сльози з очей моїх витер.

До іншої жінки у вірші поетеси кохання приходить вже у зрілому віці і вона, розсудлива й навчена досвідом, боїться його:

У тебе, хлопче золоте волосся,

В тебе квітень, а у мене осінь.

Не тумань же сині небоцвіти

Лиш весною пламеніє квітень.

Та ні, за втраченим коханням лірична героїня не шкодує, хоч часом жаль розриває серце:

Мовчки слухаю пісні

Або з трепетом співаю...

Може боляче мені,

Та тобі не дорікаю.

Мовчки часом край вікна

Милий спогад віганняю.

В двох були, тепер – одна...

Та тобі не дорікаю.

В українську літературу увійшла нова поетеса, поетеса гіркої долі, однак зі щирим серцем, глибокою душею і неабияким поетичним талантом. Хоч вона від раннього дитинства світу Божого не бачила, знає навколишній світ краще за багатьох зрячих людей. Про це свідчить її дебют, за яким напевно послідуєть далі збірки. А на добрі вірші сучасна українська поезія не така вже й багата.

М. Мушинка

Доброго дня вам, дорогі Таню і Лайоше!

Найперше, спасибі за дорогий дарунок – книжку «Під каштанами». І вибачте, що не подякував одразу. Не міг цього зробити доки не прочитав цієї щирої сповіді. Хоч це радше пісня-реквієм усім тим, хто наповнив ваше дитинство і юність. Це щедрий дарунок кожному, хто залишився в серці незрячої дівчини чи то сердечною добротою, чи неповторністю характеру, чи іншими досить яскравими гранями своєї особистості.

Здавалось би, відстань протяжністю в людське життя, віддаливши нас, сьогоднішніх, від жорстоких років, обпалених війною і гірким повоєнням, років, сповитих страхом, злиднями, кривдою і злом, мала б стерти з пам'яті багато з пережитого. Але ж ні! Не стерлося, не згубилося за пеленою літ, бо то наше життя. І хоч було в ньому гіркоти без міри, але й були краплини світла та людського тепла.

Радію разом з вами, Таню, що зуміли дотримати своє слово і виконати обіцяне ровесникам у ті далекі холодні п'ятдесяті роки. Дивовижний таки дар Божий – пам'ять!

Схиляю в щирій повазі голову перед шляхетністю покійної вчительки Разно Клавдії Іванівни і рівно ж перед нашим спільним словацьким академіком Миколою Мушинкою. Це щастя, коли Бог посилає нам щедрих серцем людей. У спілкуванні з ними і будні видаються нам святами. Ваша щира оповідь змусила мене беззастережно полюбити багатьох персонажів: Ірину Самченко – високоосвічену, всезнаючу, уважну, добру; справді рідкісно демократичного директора Йосипа Михайловича – розважливого, мудрого, інтелігента, який дійсно був взірцем людяності, добра, справедливості; мимоволі тягнешся серцем до благородства Павла Антоновича Самченка і Федора Романовича Пилявки; добре враження справляє завінтернатом – неспокійний, турботливий, справедливий, Наум Позін. Впевнений, що кожен з тих особистостей зіграв позитивну роль у формуванні вашого характеру, світогляду. І саме тому такою світлою є ваша розповідь про них. Читається твір легко, на одному подиху, а в кінці – спазми в горлі і сльози на очах. Мене завжди розчулює благородство тих, котрі сіють добро між людьми. Їх бо так мало – справжніх дітей Божих, які пізнали істину і живуть любов'ю. Хвала їм – добрим і мудрим сівачам ниви духовної. А отже, і вам, сестро по духу і помислу! Радію, що схрестилися наші стежки-дороги під високим українським небом. Що об'єднала нас любов до слова – найвищого дару Божого. В служінні слову найбільший смисл людського буття.

Книжка ваша має велике пізнавальне значення. Дуже поетично написані

ліричні відступи, як ось «нічний етюд», інші роздуми, характери. Шкода, що так тяжко і довго стелилася дорога ваших книжок до людей. Та віднесемо все це до природних втрат, бо хто здатний пізнати шляхи Господні?! Думаючи про вашу долю, згадується один з недавно написаних віршів (ще не опублікованих) Миколи Руденка «Моя подяка» із присвятою Володимиру Забаштанському (вірш, якого я не подаю).

Чим живу я зараз – ставши непотрібним злочійсько-бандитській владі? Як і 20 років тому, коли втративши здоров'я, став непотрібний суспільству, бо у свої 37 років став інвалідом, так і тепер (тільки свідомо!) шукаю тих, кому я можу бути потрібним.

22 роки тому Бог подарував мені зустріч з людиною, чие життя стало для мене мірилом мудрості і доброти. Це був тридцятип'ятирічний маловідомий поет Степан Алич. Десятилітнім хлопчиком упав він з високої тополі. Упав хребтом на виступаючий із землі корінь і внаслідок розриву спинного мозку та перелому хребта залишився майже нерухомим. А так як був сиротою, то провів 28 років у будинках інвалідів. Я познайомився з ним в час найбільшої скрути – на грані між життям і смертю. Три роки подарувала нам доля на спілкування. За півроку до смерті Степан подарував мені своє фото з присвятою.

12 вересня 1984 року за активного сприяння Бориса Харчука я особисто здав у «Радписьменник» рукопис поетичної збірки Степана Алича. А 13 жовтня 1984 року Степана не стало. Лише через чотири роки побачили світ поезії Степана Алича. І то у спільній із Григорієм Маловиком (теж покійним), книжці. Всього 82 вірші під назвою «Сяйво благословенне». А подавав я у видавництво більше 200 поезій. Та дякувати Богу, що і це вийшло. Бо коли б не наша зустріч – все пропало б марно. Так було колись... А тепер...

Майже зовсім осліп Микола Руденко. Людина-легенда, людина-пророк, один з найвидатніших філософів ХХ століття. Це совість і гордість нації. Ото ж я взяв собі за працю бути його очима і підготувати до друку у Тернополі (раз Київ не зрозумів час його приходу), бодай найважливіші твори. І найперше уже ми

видали як підсумок всього його многотрудного життя наукову книжку «Гносис і сучасність або архітектура всесвіту». 21 грудня 2001 року у Києві в Будинку вчителя відбулася репрезентація цієї праці. На черзі романи «Син сонця – Фаєтон» і «Формула сонця». Я вже їх вичитав і після погодження здам до друку. Крім цього ще мрію, можливо цього року, підготувати до друку щось власне, скажімо, такий собі вінігрет і з коротких новел, пародій, поезій. Задумів багато, але дуже важко заставити себе працювати, коли ти не на роботі і, здається, це нікому не потрібне. Та й завжди знаходиться якась нагальна справа, без якої ну ніяк не обійтись. До того ж веду себе так, немов попереду вічність. Вічність, звичайно, попереду. Але не для мене. А для тих, хто робить щось вагоме. Та що вдієш, коли почуваю себе боржником перед тими, кому доля скупко вділила часу для праці. А можливо, це і є моя основна місія – бути причетним до наповнення духовної скарбниці нашого народу. Щоб не пропало ні краплини із вартісного. І з того струмка, що вливається у світовий розум. Можливо в це повірити і усвідомити велику міру відповідальності за кожен прожитий на цій землі мить. І до праці. І знову доречно згадується Микола Руденко...

Люблю Руденка. Він близький і зрозумілий. У грудні я був у нього і в солідній компанії прочитав ваш вірш. Отой, що я читав у краєзнавчому музеї, в Тернополі. Бачили б ви, яке він справив враження на цих солідних науковців. Я гордий за вас, за ваш талант. І щасливий, що можу звати вас своїми друзями. І що пам'ятаєте про мене. А завершуватиму нашу розмову поетичними рядками Степана Алича, бо вірю – кожною згадкою про своїх друзів продовжую їх земне життя. (Вірш Алича).

Даруй нам, Боже, добрих друзів

На всіх шляхах,

У всі часи.

Не дай сфальшивити в дорозі,

Вогонь душі

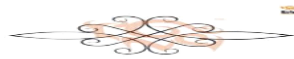
Не погаси.

Ці шість рядків моя імпровізація. Моє звернення до Всевишнього.

Пригортаю вас до серця – дорогих мені людей. Живіть у ньому ніжністю, теплом і добрими справами.

Завжди ваш – *Ярослав Гевко*.

З щирим вітанням і найкращими побажаннями до вас – моя дружина –
Галина.

«Доброго вам дня, дорогі мої Тетяно і Лайоше!

Нарешті викроїв кілька годин, щоб без поспіху поспілкуватися з вами. Звичайно, мова піде про вашу збірку «У вітру на крилі». І ця, і попередні ваші збірки, заслуговують щирої поваги і ґрунтовного аналізу досвідчених літературознавців чи професійних письменників. А позаяк я не належу ні до перших, а тим більше – до других, то просто висловлю свою думку як ваш друг і шанувальник красного письменства. З першої зустрічі (і це завдяки Ігорю Гереті) ви увійшли сонячно в моє життя, в мою свідомість щирістю, добротою, любов'ю до людей, до світу. Маючи за спиною 15 літ важкої хвороби, навчився я поважати кожного, кого скривдила зла доля. Обікрала, скривдила, та не зламала, не поставила на коліна. Такі люди близькі мені. Мені подобаються ті, хто знаходить вихід з будь-якої скрути. Хто, зазнавши в житті важкого удару, не опускає рук, не впадає у розпач, а проявляє у собі духа святого, наповнює життя високим смислом, обравши дорогу до храму. З власного досвіду знаю, що важко жити з якоюсь вадою, а надто болем. Але це лиш на початку важкого шляху, життя видається нестерпним. З часом людина певною мірою звикає до цього стану. Приходить терпіння, а там – і друге дихання. І ти гартуєш свою волю, свій дух. Не стільки фізично, як духовно. А коли своє життя вручаєш Господу – починається якісна смуга в твоїй долі. І вже сподіваєшся дива. Хоч і воно може тебе обминути, але все одно залишаєшся у виграші – Божа ласка тебе не полишає. Так було з

Степаном Аличем, Ганною Світличною, Володею Кочергіним, Арсеном Левковичем, Орисею Яхневич, яких я запізнав через поезію за роки хвороби. Ось уже немає Алича, Кочергіна, Світличної. Не відаю, яка доля інших. Але всі вони живуть в моєму серці своєю любов'ю, мужністю, талантом.

Десь на небесах була запланована наша зустріч. А дороги, відомо, обирає для нас Бог. Ми близькі за своєю природою, об'єднує нас любов до слова, до поезії. І знову згадується незабутній Ігор Герета. Це знаменно, що саме він став тим містком, який започаткував нашу дружбу. Отже, він брат по духу і помислу. Сумно, що його не має з нами, але такий наш земний шлях. Втішаймося кожною хвилиною спілкування, кожним прожитим днем. Хай не обривається якомога довше живий пульсуючий зв'язок на цій землі.

А книжечка ваша – диво. Уже саме переднє слово приваблює щирістю, безпосередністю, довірливістю. За кожним рядком, кожною строфою постає ви зі своєю добротою і любов'ю до людей. А це основа всякого творіння. Після цього слова читач уже налаштований на розмову з вами, як з близькою і дорогою людиною. Ви відкриваєте перед нами світ, який нам не чужий, а близький і зрозумілий. Це все твоє: і мальовничий край, і його високе небо, і знедолені краєни, що віками несуть непосильний хрест. Це ніби повернення через літа додому. А вдома – як вдома: імена, обличчя, характери, долі – все лише призабуте, але живе, живе... А ще – пісенність ваших віршів. Їх не читати – співати хочеться. Мелодія сама бринить у кожній строфі. Радію за вас, за оте Боже, що так яскраво проміниться з глибин вашої душі, з такого малого, але потужного джерельця, як «У вітру на крилі». Вражає ваше почуття вдячності до Білозірки, яку ви обезсмертили своєю дитинно-чистою любов'ю. Знову і знову повертаюся до думки про те, що у нашому житті буває так, коли щедрими на синівську любов та вдячність виявляються саме ті, кого покривдило життя. Здавалося б, їх свідомість, захмарена несправедливістю, мала б сповнюватися іншими почуттями. І це можна зрозуміти, пробачити. Але ж ні! Саме такі, як ви, Алич та інші згадувані мною особистості, несуть в своєму серці доброту і милосердя. То ж радію за вас, за вашу

щиро сповідальну поезію. Не дарма Бог послав Вам друга-однодумця, подвижника Лайоша – людину з міцною духовною основою. Пам'ять свято береже скупі хвилини наших стріч. Тут і добрий Микола Мушинка, і Ігор Герета в Білозірці, в краєзнавчому музеї, в своїй кімнатці підвальній, де зберігаються німі свідки старовини, котрі розкопав Ігор у давніх похованнях... Тепер все це осиротіло...

Ігор Герета – наш біль, наша рана, наша радість. Як багато місця займала ця людина у наших душах... Минають дні, тижні, а я все ще живу надією, що зустріну його випадково в місті. Знаю, що це обман, ілюзія. Та так мені тепліше... Надсилаю вам статтю, подану до сорокової днини від дня його відходу.

Пригортаю вас до серця... Ваші книжечки я розподілив так: одну подарував Олегу Герману – барду, поету, проректору технічного університету, з умовою, що він висловить свою думку на презентації. Він це зробить добре. Це друг Ігоря Герети. Одну я віддав в обласну бібліотеку, аби там був ваш слід. Дівчатам ще не віддав, бо одна студентка на канікулах, інша десь на заробітках. Подарую їм ваш дарунок обов'язково. А свою бережу, як пам'ять. Ми ще не раз будемо повертатися до неї.

Щиро ваш Ярослав Гевко

Вибачте за затримку. Я трохи затримався в Києві у Руденка.

ЖУРНАЛ «ДУКЛЯ»

Після розвалу Радянського Союзу та проголошення самостійності України, наперекір видавничій кризі, виникла явна експлозія поетичних збірок. В переважній більшості йдеться про добру поезію, позбавлену політичного баласту минулих років. Збірка віршів Тетяни Фролової «Повінь» відрізняється від всіх інших хоча б тим, що її автор – 56-річна незряча поетеса, яка дебютувала лише минулого року збіркою «Виклик долі» /рец. «Дукля», 1997, ч. а/.

І нова книжка охоплює вірші та дитячу сценку «Ой, хто, хто Миколая любить». Вірші з різних періодів життя поетеси /ліричного героя/, деякі й

тридцятирічної давності. /На жаль, жоден з них не є датований/. Переважає інтимна лірика, але є й задушевні патріотичні вірші про сучасну Україну та її гірку долю. Деякі передруковані з попередньої збірки. Поезія Т. Фролової адресована не якомусь фіктивному читачеві, а сучасним людям, головним чином, українській молоді. Вона проста, так би мовити «традиційна». Майже всі вірші Т. Фролової є біографічними, нав'язані власними переживаннями та спогадами. В циклі «Мамині пороги» поетеса згадує на рідну матір, яка, випроваджуючи доньку з дому, подарувала їй хустину. Та пише і про власних синів, які несподівано вилетіли з її материнського гнізда. Дуже вдалими є цикли віршів, адресовані Львову, Одесі /морю/ та Карпатам. На першому місці у віршах збірки «Повінь» – описи природи, з яких зовсім не видно, що поетеса – незряча. Навпаки – пейзажі в неї дуже колоритні. Часто вона відчуває те, чого зрячі не помічають. Вона глибоко співчуває не лише жертвам Чорнобиля, зраженій дівчині, але й бездомному собаці, перед яким поетеса вибачається за людську байдужість до його долі:

І холод, і голод, і мряка...

Виття переходить у плач...

Пробач мені, любий собако,

Якщо тільки можеш,

Що люди тебе одурили,

За відданість і за любов,

Як бачиш, сповна заплатили...

Здається, сніг мокрий пішов. /Цикл „Чорнобильські маки“/

В інтимних віршах поетеса повертається до своїх перших дівочих кохань, радощів, страждань та розчарувань. Але пише і про свою сучасну запізнілу любов, яка справжнім вулканом несподівано вибухла в її серці. Вона готова свято оберігати це запізніле кохання, але й по-жіночому боротися за нього /»Я нікому тебе не віддам«/.

Тетяна Фролова – всебічно обдарований митець. Цілий ряд своїх віршів вона сама поклала на музику і сама їх співає на сценах різних міст України,

включно у столиці Києві. На концертах вона часто виступає разом з чоловіком – незрячим бандуристом Лайошом Молнаром /уродженцем Закарпаття/, з яким познайомилась у 1995 р. І в тому ж році вийшла за нього заміж. Він супроводжує її пісні на бандурі та сам пише мелодії до її віршів. Деякі з них потрапили на його касету «Заспівай мені, бандуристе» /Львів, 1995/. Саме з ініціативи Л. Молнара вийшли друком обидві поетичні збірки його дружини.

Майже одночасно зі збіркою «Повінь» у львівській студії звукозапису «Галвокс» появилася касета «Аеліта» з піснями Тетяни Фролової у її виконанні. Касета охоплює дванадцять пісень / «Чарівниці», «Пісня з Карпат», «Пісня про Львів», «Зустріч» та ін./ в модерному аранжуванні. Тексти пісень долучено до касети окремою збірочкою.

Віримо, що вірші та пісні Тетяни Фролової скоро потраплять і до нас.

Микола Мушинка

ДЗВІН, 2000

П'ЯТА КНИЖКА НЕЗРЯЧОЇ ПИСЬМЕННИЦІ

Слідами Сінгалевича. Спогади про Юрія Даниліва – засновника капели «Карпати». Упорядкувала Тетяна Фролова. В-во «Край». – Львів, 1999. 76 с.

Львівська незряча поетеса Тетяна Фролова увійшла в українську літературу будучи вже бабунею – у 1996 році збіркою оригінальних віршів «Виклик долі», за якою йшли дві наступні поетичні збірки – «Повінь» (1997) та «Солоспів» (1998). Восени 1999 р. у рідній Білозірці на Тернопільщині вона охрестила першу книгу своїх спогадів «Стежка від воріт», 2000 рік зустріла книжечкою спогадів про визначного львівського бандуриста – засновника славної капели «Карпати» Юрія Даниліва (1927–1988).

Крім власних спогадів Т. Фролової про цього, несправедливо забутого бандуриста (які становлять більшу половину книжки), Т. Фролова тут опублікувала спогади його друзів, соратників та учнів: Володимира Дичака,

Михайла Барана, Богдана Жеплинського, Марії Сороки-Будник та Олени Кутні. Та й у її власних матеріалах є чимало спогадів членів його капели Адама Потапчука, Омеляна Домчака та Нестара Калиняка. Наскрізно через всі спогади проходить образ диригента й хормейстра Дмитра Котка (1892–1982), який дуже тісно співпрацював з капелою, надаючи їй фахову допомогу. Отже, між обкладинками невеличкої книжечки зібралось добірне товариство, щоб «незлим тихим словом» пом'янути свого незабутнього друга. Нова книжечка Тетяни Фролової (видана, як і попередні, її власним коштом та коштом спонсорів) це – колективний твір людей, закоханих у мистецтво, людей, які створили небуденний портрет свого побратима – надзвичайно рельєфний, яскравий, привабливий і... переконливий. Портрет писаний людьми, які кобзаря-бандуриста добре знали, шанували й любили.

Юрій Данилів був учнем легендарного кобзаря Юрія Сінгалевича (1911–1947) а той, у свою чергу, кобзарське мистецтво вивчив самотужки – за підручником Гната Хоткевича. Ю. Данилів, окрім роботи в капелі, на хліб насущний заробляв фізичною працею у щітковому цеху Українського товариства сліпих у Львові. Там разом з ним довго працювала й упорядниця публікації. У 1953 р. Ю. Данилів заснував при своєму заводі капелу бандуристів, яка з первісних шести членів розрослася до сорока. Капела під його керівництвом здобула чимало перемог. Виступала у Києві, Москві, а на загальноукраїнському змаганні у Одесі – здобула перше місце.

Капела «Карпати» існує й досі, як професіональна, відома в усьому світі. Ім'я її засновника, на жаль, кануло в забуття і Т. Фролова книжкою спогадів вирішила воскресити це ім'я забутого кобзаря, який, не маючи ні спеціальної музичної, ні педагогічної освіти, зумів об'єднати довкола себе гурт незрячих хлопців і на все життя прищепити їм любов до найтипівішого українського музичного інструменту – бандури.

Про свою першу зустріч з мистецтвом Ю. Даниліва Т. Фролова ще й сьогодні, після понад чотирьох десятиків років, пише з щирим хвилюванням: «Я

вперше почула ансамбль бандуристів, яким керував тоді Юрій Данилів. І щось зі мною сталося: я ніби народилася заново, «згори». Я вперше почула звучання бандури — і воно пройняло мене. Заново народжена, заново охрещена, я подивилася на світ іншими очима і побачила, хоча й була сліпа, щось таке, що залишилося в мені на все життя, стало моєю другою вірою, бо першою вже була віра в Бога».

Пізніше вони стали близькими друзями, Тетяна навіть виступала з його капелюю. Деякі пісні вони виконували разом як дует. Незадовго, перед смертю, Юрій став хрещеним батьком її наймолодшого сина Сашка. У спогадах кожного автора рецензованої книжки є чимало побутових деталей, які поглиблюють портрети кобзаря. Особливо вдало окреслені концертні подорожі капели по селах Західної України: бездоріжжя, неопалені клуби, аварії вантажної машини, але й веселі пригоди сліпих бандуристів, концерти яких користувалися великою популярністю, хоч в них обов'язково фігурували «вступні» пісні – про Леніна, партію, щасливе життя... З почуттям гумору й іронії описано людей, що мали стежити за «ідеологічною чистотою» концертів капели. Йдеться в книжці й про гармонійне сімейне життя кобзаря – його любов до донечки Лесі і внучки Христини.

В «Сліді Сінгалевича» як і в попередніх книжках Т. Фролової, чимало емоцій – і тут виявилася її поетична душа. У своїй книжці вона вивела не вигаданого героя, а живу людину, яка, будучи незрячою, бачила світле майбутнє України. Нова книжечка Т. Фролової є не лише художнім твором, але й документом до історії кобзарства України.

Тетяна Фролова: «Пишу так, як уявляю»

Ця письменниця – незвичайна. Її творчість, а пише вона поезію, прозу, а також казки, сповнена щирістю і життєлюбством. Кожен може взяти з неї приклад, адже втративши зір у два роки, вона не втратила життєвого оптимізму і

доброти. Здавалося б, втративши сімейне щастя, несподівано зустріла свою велику любов – Лайоша Молнара, з яким у подружжі прожила вже близько 15-ти років. За цей час їхніми спільними зусиллями на світ з'явилося понад тридцять збірок. Вони і сьогодні виступають разом: вона читає свої вірші, а він грає на кобзі, лірі чи бандурі. Наша розмова з Тетяною Фроловою про її життєвий шлях, у якому так тісно вплетене бажання творити.

«Я почала писати в семилітньому віці»

– Угорський письменник Йозеф Етвеш писав: «Здатність – ще не талант, а талант – ще не творчість». А що для Вас творчість?

– *Тяжко відповісти, що таке творчість. Мені просто хочеться писати – я і пишу. Я ніколи не думаю, чи то талант, чи то здатність. Я просто пишу. А ще, не люблю казати, що працюю, і не зважаю на те, чи буде з того щось виходити у світ, чи ні.*

– Коли Ви почали творити? Який момент свого творчого розвитку вважаєте кульмінаційним?

– *Я почала писати, точніше, складати віршики приблизно в семилітньому віці. У нашій родині часто співали пісень, мабуть тому мої перші твори були на зразок народних пісень. Але тоді уже я мала перешкоду, бо була незряча. Писати не вміла. Тоді ми не знали, що є спеціалізована школа. Вчитель із мого рідного села Білозірки, що на Тернопільщині, почав цікавитися щодо такого закладу. Згодом прийшла відповідь, що у Львові є така школа і я поїхала туди навчатися, хоч на той час мені уже виповнилося 10 років. Оскільки я дечого навчилася ще вдома, разом зі своїми братами, то мене взяли одразу в третій клас. Коли я вивчила шрифт Брайля, то для мене була величезна втіха, бо могла записати все, що придумала. Щодо кульмінаційного моменту, то, мабуть, то був час, коли вийшла моя найперша збірка «Виклик долі». Пам'ятаю, як Лайош Молнар 1996 року знайшов спонсорів для видання моєї найпершої збірки.*

– Кого Ви вважаєте своїми вчителями? І хто є Вашими найвищими

авторитетами у творчості?

– У підлітковому віці я була закохана у Дмитра Павличка. Надзвичайною була наша зустріч вживу. Але все-таки найбільший мій авторитет – то є Ліна Костенко. Я захоплена цією жінкою. Вважаю, що її поезія досконала. Попри жіночність, вірші її дуже глибокі.

– Чи впливає Ваша зорова обмеженість бачити красу цього світу на творчість, адже пишете так світло?

– Мені важко відповісти. Думаю, це зряча людина може судити. Колись Ромен Ролан сказав: «Дух не буває сліпим». Можливо, я так думаю, бо багато спілкуюся з людьми, передусім, зі своїми дітьми, які розповідають мені багато цікавого. Але я думаю, що лише зряча людина може відповісти, чи вона відчуває, що пише сліпа, чи ні. Пишу так, як уявляю. Можливо, хтось це відчуває, коли читає мої вірші, я ж – ні.

– Дехто каже, що натхнення придумали ледачі, а що для Вас таке натхнення? Чи є воно?

– Я визнаю натхнення. Найчастіше воно приходить до мене на концертах. Тоді, як прочитаю вірш, я відразу розумію, чи є у цьому залі прихильники поезії. І коли я відчуваю, що люди перейнялися цим віршем, то викладаюся як тільки можу. Очевидно, ця відповідь – реакція людей і дає натхнення. Пригадую виступ з піснями, з віршами. Тоді прийшов незнайомий хлопчик з однієї єврейської сім'ї та захотів прочитати поезію. Жінка, якої я теж не знала, принесла на презентацію сирник. Я була у захопленні від цих подій.

– Ви займаєтесь різними видами творчості, зокрема, пишете поезію, прозу, казки. Який з них для Вас пріоритетний за значенням?

– Мабуть, що такого нема. Деколи мені здається, що це поезія, що я, передусім, поетеса. А потім поринаю у світ казки. Коли вона приходить, я живу у ній, та казковий світ теж видається мені головним. І проза має свої особливості. Кожна гілочка для мене важлива, тому не можу сказати, що найголовніше.

– Як Ви ставитеся до власних творів після того, як напишете їх? Чи виникає

у Вас критичне ставлення до них?

– Щоб я їх оцінила належно, мені потрібно їх відкласти. Так вони полежать, я їх вже і забуду, а тоді читаю та думаю: невже то я написала? Одні мені подобаються, інші – не дуже. У таких випадках починаю червоніти. Якось мене запитали, чи зможе одна дівчина, яка писала вірші, стати поетесою. Я сказала: «Якщо через якийсь час вона прочитає свої вірші і не почервоніє, значить не стане». Бо коли вона зрозуміє, що її вірші недосконалі, то буде прагнути зробити їх ліпшими.

– Для кого Ви творите передусім? Хто є Вашими першими читачами?

– Першим читачем є мій чоловік Лайош Молнар. Він за походженням угорець, але так склалося, що став українським кобзарем. Окрім цього музичного інструмента, він грає ще на лірі та бандурі. Лайош проникся моєю творчістю і, завдяки його зусиллям надруковані всі видані книжки. Читаючи, він може критикувати мої твори, сперечатися, якщо йому щось не сподобалося. Лайош є тотально незрячим, але саме, завдячуючи йому, виходять усі мої книжки.

– Які риси Вашої особистості, зокрема, характеру допомагають Вам у творчості та у повсякденному житті?

- Я би розділила творчість і повсякденне життя. Бо, до прикладу, люблю встати серед ночі та сісти-пописати. Тоді я можу зосередитися, але водночас це дуже заважає мені у повсякденному житті, бо зранку хочеться спати (сміється).

– Чи можете сформулювати секрети своєї творчої майстерності?

– Мабуть, ні (сміється). Я пишу те, що відчуваю. Можливо, інколи рима не зовсім така чи віршовий розмір не той, але мені хочеться написати саме так, донести цю думку чи почуття до людей. Мабуть, саме щирість і дозволяє читачам сприймати мою поезію. Особливо відчуваю підтримку людей тоді, коли виступаємо, коли читаю свої вірші.

– Які Ваші плани на майбутнє?

– Ой (зітхає), плани, звісно є, але це так залежить від коштів. Маю збірку

для видання, але не знаю, скільки то буде коштувати. А потім проблема – де її продавати. Найшвидше, до Миколая має з'явитися у видавництві «Каменярь» збірка, у якій будуть вірші та казки для дітей. Але тим займається більше мій чоловік. Мріємо видати поезію шрифтом Брайля, але то теж дуже-дуже дорого. І ця книжка не дасть нам прибутку, адже не продаватимемо її, а розішлемо у бібліотеки. На жаль, підтримки у цій справі не відчуваємо. Уже маємо досвід, бо так видавали за свій кошт оповідання і повісті «Шлях до покаяння». Звісно, не багато примірників, але вистачило, аби розіслати у бібліотеки й інші установи, де читають рельєфно-крапковим шрифтом. Хотілось би також видати третю частину своєї біографії «У той широкий світ». На жаль, на усе це треба дуже багато коштів.

Розмовляла **Наталка ПАВУК**

НЕЗРЯЧА, ЯКА БАЧИТЬ КОЛІР

ЖУРНАЛ «ДЗВІН»

Тетяна Фролова: Виклик долі. Поезії. Поетична бібліотека «Літопису Червоної Калини». Львів, 1996. – 64 стор.

«Виклик долі» – перша збірка 55-річної авторки з Тернопільщини, яка втратила зір на другому році життя. У львівській школі-інтернаті для сліпих вона освоїла шрифт Брайля, і свої почуття й переживання почала записувати крапковим алфавітом. «Пролетіли шкільні роки з вечорами, концертами, першим коханням і першими дівочими сльозами», – пише вона в короткому вступному слові. «І дали мені «путівку в життя», тобто направлення на роботу, на підприємство у Львові, де працювали незрячі. Був це щітковий цех. Робили всякі щітки, в тому числі і металеві, дротяні. Руки в мене, на перших порах, були в крові. А пальцями зранку не могла застібнути гудзики» (с. 4–5). Заочно закінчила філологічний факультет Львівського університету. І досі працює у заочній школі для сліпих у Львові. Вийшла заміж, виховала трьох синів, розлучилася і знов свою долю сполучила з

незрячим кобзарем-угорцем Лайошем Молнаром, з яким я недавно познайомився на концерті в селі Медвеже, біля Дрогобича. Він подарував мені збілочку своєї дружини. Незряча поетеса свою передмову закінчує словами: «Пісні і поезія супроводжують мене все моє життя. Співаю, де тільки можу, а вірші пишу, коли тільки хочу. Пишу про те, що болить, або про те, що тішить. А які вони, мої вірші, – судити вам» (с. 5).

70 віршів розподілено до п'ятьох циклів. В поезії Тетяни Фролової основне місце займає лірика, причому інтимна лірика в неї гармонійно переплітається з громадською, в якій вона висловлює любов до батьківщини. Правда, не все у незалежній Україні їй подобається. Справжнім шедевром її поетичної творчості можна вважати вірш «Гіркотою тана в роті шоколад» (с. 9), навіяний роздумами про закордонну гуманітарну допомогу.

В іншому вірші вона з обуренням пише:

*Видумують у Верховній все нові закони,
Обривають кому нерви, кому – телефони.
Народ плаче, народ стоне,
Гне народ коліна...
Незалежна, суверенна, бідна Україна!...
Твою землю плюндрували, і тепер плюндрують,
Святим іменем Тараса і далі шинкують.
Незалежності святкуєм святу роковину!...
Важко стало заробити вже й на домовину.*

Найміцнішою в поетеси є її інтимна лірика, особливо вірші, адресовані дітям. Ось вірш «Яблуко»:

*Моє серце сьогодні зігріла
Ніжна й трепетна радість, до сліз...
Намальоване яблуко спіле
Мені син з дитсадочка приніс...
І бере мій палець дитина,*

*І показує: «Ось корінець...»
По голівці глажу я сина
І кажу йому: «Ти молодець!»
... В мого сина голубі очі
І дві ямочки на щоках...
Його бачити дуже хочу
Та не в силах, бо ніч в очах.
Тільки що тая ніч, мій синку?
Серце матері, серце моє
Бачить кожну твою волосинку,
Бачить яблучко спіле твоє.
І нехай це тебе не хвилює,
Я побачу, мій хлопчику, все,
Все, що ти в дитсадку намалюєш
Що усмішка твоя принесе.*

Я навмисне процитував цілого вірша, бо вирвати з нього окремі рядки не можна. А такою є вся поезія Тетяни Фролової – подиву гідна, сконцентрована. У її віршах немає зайвих слів. Кожне займає конкретне місце. Так і відчуваєш, що авторка має перед очима сучасну людину, людину кінця 20 століття, заклопотану найрізноманітнішими проблемами, людину, яка постійно кудись поспішає, чогось прагне, щось шукає. Своїми віршами вона ніби приговорюється читачеві: «Зупинись на мить! Таж життя таке прекрасне, а ти його не бачиш!»

Поетеса незряча, однак вона бачить навіть кольори. Найбільше їй подобається синій: «синь ясного неба», «сині очі мого сина», «небоцвіти сині», «сині гори» тощо. Любується вона «білим снігом» узимку, «жовтим листям» восени, «річкою голубою» влітку. Бачить «сад і ліс, і струнку берізку», «явори крислаті», «гіллясті липи», «сумного лелеку», який її «запрошує до батьківського дому», «верби заплетені віттям», «замріяну осінь», «місячну ніч», «скаламутнілу річку», «захмарене небо», «зів'ялі квіти» та багато інших дрібниць, які дуже часто

навіть зряча людина не добачає. Вона чує: «солов'їний дзвін», «квиління вітру», «звук сопілки дивний» і «гучне зозулине ку-ку».

Цілі цикли віршів вона присвятила порам року: весні, літу, осені та зимі. В кожній порі вона відчуває своєрідну поезію.

На багатьох її віршах відчутний вплив української класичної поезії і поетів-шістдесятників, однак вона нікого не наслідує, а йде власним шляхом. Велику вагу вона надає римові.

Поетичний словник Т. Фролової надзвичайно багатий, а її метафори – несподівані й дуже влучні. В поетеси «квітень землю підійма до сонця», «небо до землі хилило зорі», «Вітер цілував і пестив трави», «Ніч дарує смуток і розраду», «Осінь засміялася жовтим листом, потім все перефарбувала і зробила казково-гарним».

Її альтерації інколи перекликаються з шевченківськими:

Йшла вона по травах, йшла вона по росах.

І в дощах купала свої коси.

Без хвилювання не можна читати цикл віршів поетеси про кохання, які становлять останній розділ її збірки – «Пісні мого серця». В них відчувається її біографія, але й біографія її покоління. Тут є і дівочі мрії, і щире кохання, і ревності, і зрада, і довге чекання, і дорікання і все, що становить внутрішній світ молодої людини.

Закохана дівчина признається хлопцеві:

Я чекала тебе в самоті...

І хилився замріяний вечір...

Так хотіла, щоб поруч був ти,

Щоб поклав мені руки на плечі.

Та тебе не було...

І м'якими долонями вітер

Освітив мені мокре чоло,

Тихі сльози з очей моїх витер.

До іншої жінки у вірші поетеси кохання приходять вже у зрілому віці і вона, розсудлива й навчена досвідом, боїться його:

*У тебе, хлопче золоте волосся,
В тебе квітень, а у мене осінь.
Не тумань же сині небозвіти
Лиш весною пламеніє квітень.*

Та ні, за втраченим коханням лірична героїня не шкодує, хоч часом жаль розриває серце:

*Мовчки слухаю пісні
Або з трепетом співаю...
Може боляче мені,
Та тобі не дорікаю.
Мовчки часом край вікна
Милий спогад віганяю.
В двох були, тепер – одна...
Та тобі не дорікаю.*

В українську літературу увійшла нова поетеса, поетеса гіркої долі, однак зі щирим серцем, глибокою душею і неабияким поетичним талантом. Хоч вона від раннього дитинства світу Божого не бачила, знає навколишній світ краще за багатьох зрячих людей. Про це свідчить її дебют, за яким напевно послідує далі збірки.

М. Мушинка

ВІРШІ ЯК ПІСНЯ

(передмова до збірки Вероніки Феде)

Мені не дуже подобається, коли поетична збірка починається з біографії автора, а надто, коли цей автор – жінка. Може, це й потрібно, але... А що, коли почати ось так... Віра Кирилова, тобто Вероніка Феде, – мила жіночка, невеличка

на зріст, жвава та енергійна, виповнена позитивних емоцій. Їй в житті було дуже нелегко, та якось зуміла вона зберегти всю пристрасність своєї вдачі, недоторканість почуттів. Її школярка-донечка Оксанка допомогла душі ще більше розкритись і осмислити сенс життя.

«Казка про пташину пісню» – це перша поетична збірка Вероніки Феде. Могла б бути і друга, і третя. Просто... банальна істина – нема коштів! І що тут вдієш? Треба робити, що можеш, і все.

Колись мене до глибини душі вразив її вірш про паперового птаха, що таки зібрався з силою, обірвав ниточку, що тримала його, злетів на дах і заспівав... Може, це символ? Може. Я не буду гадати. Але вірш цей чомусь глибоко запав мені в душу.

Ось збірка. З такою дивовижною назвою «Казка про пташину пісню». Може здатися дивним: чому цей паперовий птах, що звільнився від нитки, котра його тримала, і заспівав... Чому казка про того птаха дала назву для збірки? Адже книжечка має ще цілий ряд гарних віршів, і навіть дуже серйозних, і зовсім не казкових. Є тут, скажімо, розділ «Я – краплинка свого народу». Сюди увійшов вірш «Пам'яті Станіслава Шендрука» – написаний хвилююче, з болем, з небайдужим ставленням до світу. Серед інших віршів цього розділу і поезія, присвячена рідним Мостиськам.

Або взяти хоча б розділ «Моїм батькам»: «Срібна корона» – вірш, присвячений матері, «Татові», «Моєму батьківському дому». До тієї збірки увійшли розділи : «Моя любов трояндами розквітла...», «Спогади», «Весна»...

Чому ж все-таки паперовий птах, казка про його пісню? І на першому плані цілий розділ дитячих віршів, що називається «Оксанці і всім дітям світу». Очевидно, автор підсвідомо чи цілком свідомо розуміє, що діти – це головне, найголовніше. І треба думати, хто з них має вирости. Тому в цьому розділі не тільки йдеться про паперового птаха, а й про «Неподарований букет», «Про їжачкову ялинку», «Скромність» (я б сказала, що це дуже серйозний вірш) та інші. Тут сонечко дарує хмарці барвисту веселку, дівчинка Сяна шиє для котика сукню,

тут звірята чекають Святого Миколая. В цьому розділі, як і в збірці, багато добра і теплоти, чисті і щирі почуття, котрі хочеться увібрати в свою душу.

Нехай же для авторки ця перша збірка буде щасливим початком. Перша збірка... Це так хвилююче. Це ніби перше дитя. Беріть її обережно і доброзичливо, щоб не сполохати паперового птаха.

Тетяна Фролова

ПРИСВЯТА ТЕТЯНІ ФРОЛОВІЙ

Як добре, що на світі є такі,
Що по житті ведуть сліпців,
Отих, у кого розум спить
І дух людський змілів.
У них і душі щедрі,
І серця гарячі,
Та й бачать часто даліше нас,
Байдуже, що не зрячі.
Велику силу Правди
Творять діла малі.
Спасибі Вам, Тетяно,
Що Ви є на Землі.

03 грудня 2009 р.

З вдячністю і повагою Колектив Чайчинецької ЗОНІ І-ІІ ступенів

Поету від Бога, Тетяні Фроловій, присвячується

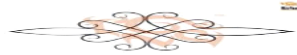
О, милозвучний голос твій.
О, досконала, поета, мово.
Ти чуєш, все цвіте довкола,

Лиш Ти його торкнешся словом.
Ти – миловида й білолиця,
Поезії – слуга й цариця
Невтомна, щира, добра жінка
Ти, гордість наша, бо українка.
Серцю твоєму, душі-скарбниці,
Нам низько кланятись гордиться.
Твій приклад мужності й тривоги
Це компас, не згубить дорогу
До храму, віри і надії,
Що врешті-решт, здійсняться мрії.
Одарована Богом, твориш чуда у слові.
Людям радість даруєш в серпанковій розмові.
Він, дует, ваш чарівний, голос солов'їний.
В ньому туга, і біль, і краса України.
Тож нехай тобі Бог посилає надалі,
Здоров'я, натхнення й життєвих розмаїв.
Нехай дім твій і рідні з неба мають опіку
На кожному кроці від віку до віку.

Я вірші читала не одну годину
До серця тулила, ці вірші-перлини.
Яскраву особистість дарувала доля,
Жінці-українці, й непохитну волю.
Дарувала голос, щоб співала вволю.
І найбільше щастя – трьох синів-соколів
Долю підкорила, жінка-чарівниця.
То невже, нам зрячим, плакати годиться...

Невже так погано
Чи злякались волі,
Що душі поглотили,
До пісень й до болю.

З глибокою повагою і щирим захопленням, Іванна-Ольга

1–15 листопада 1998 року

«ЯКОСЬ МИ У ЩАСТІ ЗАБЛУКАЛИ»...

Живе в Києві жінка, цікава і незвичайна, інвалід I групи по зору Валентина Врублевська.

Колись її доля переплелася зі Львовом: тут вчилася вона у школі для сліпих дітей. А зараз живе і працює в Києві. Працює – голосно сказано, бо роботи на підприємствах УТОС майже немає. Важко з роботою і на підприємстві № 3 у Києві, де директорує інвалід по зору Осадчий. Але, можливо, тут навіть трохи краще, ніж на інших підприємствах. Роблять все, що вдається. Але не забувають і про художню самодіяльність, всіляко підтримують тих, хто бере в ній участь. Активістку Валентину Врублевську знають і шанують: вона пише вірші, сама ж їх і декламує. Валентина – неодмінна учасниця всіх конкурсів і фестивалів, що проводяться в системі УТОС. Це знають всі, цього не можна не помітити. Знають також і те, що до Валентини Врублевської завжди можна звернутися за по допомогою. Обов'язково допоможе, порадить, підкаже.

Ця окрилена почуттями жінка, освітлена якимсь внутрішнім світлом, сама ніби випромінює якусь добру енергію, що передається людям. Познайомившись ближче, розумієш джерело того світла, тієї енергії – це чоловік Валентини Олександр, правильніше б сказати, їхня закоханість, їхнє велике почуття, що десь барилося, блукало і нарешті через роки віднайшло їх обох.

Жила собі Валентина, як прийнято казати, нормально жила: була заміжньою, виховувала двох дітей, працювала. Та сталося лихо: несподівано помер її чоловік.

Важко затужила жінка. Як їй тепер бути, їй, що зовсім не бачить, у тому гарному і великому місті Києві? У дітей свої сім'ї, своє життя. Вони люблять її, турботливу маму і бабусю, але...

І тут в її житті з'явився Сашко: хотів допомогти, подати руку, а вийшло – покохали одне одного, створили сім'ю. Олександр – зрячий. Таке диво буває не часто. Цілком зрячий, здоровий мужчина обирає собі повністю незрячу жінку. А от сталося. Немало дивувалися всі, але змушені були змиритися. Та головне – обоє щасливі. Діти вже дорослі, так що можна пожити для себе. І вони живуть своїм цікавим і насиченим життям: відвідують концерти, цікавляться поезією, музикою. Він дбайливо переписує Валіні вірші. А вона пише поезії, і виливаються вони з її палкого окриленого серця. І ніби обминає їх загальна скрута, матеріальні нестатки.

Нещодавно її вірші звучали по київському радіо, а ще друкувалися у «Нащадках кобзарів» – альманаху творів незрячих поетів, що виходить шрифтом Брайля (упорядник М. Красюк). Звичайно, щоб видати збірку, немає коштів. Але вірші пишуться – і це головне. Цикл В.Врублевської називається «Якось ми у щасті заблукали». Це, мабуть, найприємніше блукання. У наші дні так багато бід довкола, що мені захотілося написати про цих двох щасливих людей – Валентину і Олександра Врублевських. Хай їм і надалі щастить.

Тетяна Фролова

МУЖНІСТЬ

Про Дану Білецьку-Закорчемну чула давно. Ми навіть зустрічалися, та близького спілкування не виходило. Знала, що Дана колись вчилася у Львівській школі для сліпих дітей, виховувалася в дуже інтелігентній родині, де ніколи ніхто не підвищував голосу. Розповідали ще: Дана дуже любить куховарити, а особливо випікати. (Зрячі господині дивувалися, як це в неї добре виходить). Вона заміжня, виховує двох донечок... Але не те, зовсім не те спонукало мене про неї написати.

Передусім, мене приваблювало в цій жінці те, що завжди і в усьому

покладається лише на себе, сама собі дає раду... Сидимо поряд в її затишній оселі. Розмовляємо щиро, як посестри. Дізнаюсь подробиці непростої, але цікавої біографії. Після інтернату пішла Богдана працювати масажисткою, бо ще на шкільній лаві закінчила спеціальні курси. Хоча й не думала, що стане цей фах її покликанням на все життя. Одночасно вступила заочно до Київського університету на філософський факультет. Здобула вищу освіту, та обставини примусили продовжувати працювати масажисткою. А потім зріднилася з цією професією. Бо бачила результати своєї нелегкої, ой, нелегкої праці.

Так і залишилася Дана, тепер уже Богдана Романівна, масажисткою. 26 років трудиться, зважте, на одному місці.

– А як же університетська освіта? – запитую.

– Вона мені стає у пригоді, – відповідає моя співрозмовниця. – Під час масажу обов'язково спілкуєшся з пацієнтом, і він стає тобі ніби рідним. Тож проймаєшся його бідами, турботами. Прагнеш якось підтримати, щось підказати. Інколи людині треба просто виговоритися.

Запитую про проблеми.

– Підрастають доньки, а квартира маленька. Стоїмо на черзі, але... Ось вам перша проблема. Чоловік не працює, бо на підприємстві практично немає роботи – ось проблема друга.

Важко, дуже важко жінці, особливо незрячій, працювати, утримувати родину, виховувати дітей. Та ще старенькому батькові допомогти, бо сам залишився.

– А ви б хотіли, щоб діти успадкували ваш фах?

– Тільки в тому разі, якщо щиро уподобають цю професію. Не люблю, коли в медицину йдуть випадкові люди.

Мова зайшла про медучилище в Генічеську, де готують нині незрячих масажистів.

– То добра справа, – висловила свою думку Богдана Романівна. – Але, на жаль, випускникам – інвалідам по зору важко знайти роботу, бо багато медичних

сестер нині перекваліфікуються саме на масажистів. Було б, звичайно, добре, аби незрячі мали по кілька професій і використовували свої вміння залежно від обставин. Підприємства стоять, тож людям важко не тільки матеріально, але й морально. Особливо молодим. Вони почуваються ніби викинутими за межі суспільства. Мусимо пристосовуватися до нових умов. Важко і складно, та це ще не кінець світу. В кожному з нас заховані якісь резерви і якісь додаткові здібності. Необхідно відкривати їх і цим допомагати самим собі, бо нам ніхто не допоможе.

... Я йшла додому якась піднесена. У мене народжувалась віра в наших людей. І я побажала щастя Даниній гостинній хаті, їй самій і її родині. Вірю, щось має змінитися на краще, коли на світі є такі люди, мужні і впевнені в собі.

Т. ФРОЛОВА

м. Львів

Тетяна Фролова

«ЗАЧАРОВАНЕ КОЛО»

(вступне слово поетеси до нової збірки)

Зачароване коло... Ще книжки не було, були тільки окремі вірші, а назва вже була. Мені хотілося видати книжку з такою назвою.

– Ну, чому? Чому «Зачароване коло»? – дивувалися мої друзі.

– Це щось надто філософське. Будемо думати, що ти в процесі роботи зміниш назву збірки.

– Ну, десь я згідна, що це трохи по-філософськи, але, якщо вдуматися...

І справді, якщо вдуматися, то все на світі іде по колу. Про Всесвіт судити не беруся: замало знань. Взяти хоча б в житті... Людина народжується, росте, розвивається і вмирає, встигнувши народити нове покоління. А Земля, Місяць, Сонце... Хіба ж не рухаються по колу? Нехай навіть це коло не зовсім таке кругленьке, як бублик – це не з поезії. А калита? А наші споконвічні хороводи? Ні, що не кажіть, а всі ми таки в колі. І те коло якесь зачароване: нікому не

вирватись з нього, не здолати його магичну силу. Фатум? Ні, я не фаталістка, хоча почасти нам щось певно-таки накреслено заздалегідь. В таке я вірю. Але нам де в чому дається ще й вибір: чинити так або інакше. І тут вже наша доля залежить від нас самих. Взяти хоча б мене... Я могла б, скажімо, не вийти заміж в свої п'ятдесят чотири роки за Лайоша Молнара. І тоді мої вірші, а може й проза, лежали б десь на полицях, а більшість з них, очевидно, залишилися б гарними задумами. І не було б у мене жодної збірки. Доля, скажете? Так, доля. Але я могла б їй протидіяти там, де не варто було. Ні-ні, виходячи заміж за Лайоша Молнара, я не знала, що він займеться моєю творчістю і буде все робити для того, аби вийшли мої книжки. Але я знову не про те...

Скажіть, чи ви ніколи не задумувалися над тим, що добро чи зло, скоєне нами, до нас і повертається. Іноді ми над тим не задумуємось, не вміємо чи не хочемо вдатися до аналізу, але так воно є. Скоїмо зло, а по якимсь часі нарікаємо, що у нас щось не так. А воно все так, все відповідно. Знаю, заперечите. А от, скажете, злодії, здирці, всякі, як казав І. П. Котляревський, «людські п'явки», живуть собі, в розкоші купаються, – і нічого... Просто їх час ще не настав. На всяку людську дію чи вчинок є відповідь... Від Бога чи від Всесвіту – це для кожного по його розумінню і по його вірі. Що? Дуже замудрувала? Ні. Вдумайтесь – і Ви мене зрозумієте. Все дуже просто. Не думаю, що я Вас своїм розумуванням так налякала, що Ви побігли відразу творити на світі добро. А якщо так, то Слава Богу, тоді добра на світі побільшає. Я лише боюся, щоб я своїми розумуваннями не відбила Вам охоту до тієї книжки. Не лякайтеся: книжка як книжка, вірші як вірші: веселі, сумні і просто ліричні. Просто – «Зачароване коло» – от і все... А тепер для тих, хто вперше взяв до рук мою збірку і про мене ще нічого не знає.

Я народилася на Тернопільщині, в селі Білозірка Лановецького району. Проте уже більше п'ятдесяти років живу у Львові. Тому Тернопільська і Львівська області тісно переплелися в моєму житті. Я росла у великій родині у важкі воєнні і повоєнні роки. На другому році життя втратила зір. В простій селянській хаті в ті

часи не було ні електрики, ні радіо. Бувало так, що не було й хліба. Та зате була пісня. Сумна й весела, вона була в нашій хаті завжди. З нею я й росла. Певно, пісня й вплинула найперше на те, що я ще дитиною почала, як тоді казали, «складати» вірші. Саме складати, бо писати я ще не вміла і не могла навчитися, бо була сліпа. Зате навчилася від братів рахувати, розв'язувати задачі, вчила напам'ять довгі вірші, котрі задавали братам у школі. Лише в 1951 році повіз мене батько у Львів, бо моя родина довідалася, що у Львові є школа для сліпих дітей. Мати плакала, виряджаючи мене, а батько казав:

– Не плач, стара. Вона ще колись дасть нам кусок хліба.

Тут у школі навчилася я читати і писати крапками, як читають і пишуть незрячі у всьому світі.

Після школи пішла на роботу, на підприємство, де працювали сліпі. Робила щітки, плела сітки, набивала наконечники на взуттєві шнурки і шукала свою стежку в житті, тобто вчилася у Львівському державному університеті ім. І. Я. Франка на філологічному факультеті (спершу на вечірньому відділенні, а потім перевелася на заочне). Чи важко було? Звичайно, важко відсидіти робочий день в цеху, а потім ще йти на лекції в університет. А ще хотілося поспівати в художній самодіяльності, а ще треба було знайти читця, щоб за невеликі гроші (бо великих у мене не було) читав би мені хоч щось з того, що необхідно було для складання заліків та екзаменів. Так я стала філологом. І робота відповідна трапилася у вечірній школі для дорослих сліпих. Про все своє життя не напишеш на кількох сторінках. Читайте вірші. В них – я і мої радощі і болі, мій світ, добрий, загадковий і примарний, а часом жорстокий і прагматичний.

Що я сліпа – це не суттєво. Поетів не можна поділити на сліпих, глухих, безруких і т. д. Або поет, або ні – от в чому питання. «Зачароване коло» – це сьома збірка моїх поезій: «Виклик долі», «Повінь», «Солоспів», «Зачерпніть води в долоні», «У вітру на крилі», «Любові не зречусь» і... «Зачароване коло». А є ще казки, є проза. Бо казки я не відношу до просто прози, тому й вирізняю їх. Казок написано чимало, але поки що вийшла «Казка за казкою», «Крижана дівчинка»,

«Зимова казка», «Ходімо зі мною у казку», «Казки з моря». З прози... «Слід Сінгалевича», «Тернова доля», «Дума про час». Ще автобіографічні: «Стежка від воріт», «Під каштанами». Ніяк не спроможемося взятися за видання третьої автобіографічної книжки «В той широкий світ». Вона значно об'ємніша від двох попередніх і потребує великих затрат. Поки що це нам не під силу. Вірю, що з часом вона таки вийде.

Пишуться вірші, проза. Життя, його плин, його прискорений темп... Може, в молодості все це так не відчувається, а от на схилі літ це розумієш глибше. Я увійшла в літературу, будучи вже в солідному віці, тому... А втім, читайте – і самі збагнете.

Сивіє голова. І думаю зараз лише про те, аби більше встигнути. Але це вже менше залежить від мене.

Зачароване коло...

І прохолоду вечорів.

Ти так любив.

І все згубив...

Кудись подався у світи

І загубився там десь ти.

А Львів стоїть серед століть...

Зорею приспані вогні і

Крушельницької пісні.

І Білозіра... А ти не вірив.

Як ти без Львова проживеш?

Без його вулиць, його веж?..

Вертай до Львова.

Гора Замкова

І всі львів'яни чарівні,

І князь Данило на коні,

Князь чи король?..

*Тут стільки доль...
І всі в одну переплелись:
Ті, що тепер, ті, що колись...
А Львів живе!
Синь вечорова...
І ритм сучасний запальний,
І дзвін бандурної струни,
І рідна мова,
Вертай до Львова.
Бо тут історія сама,
Бо тут всі друзі, лиш нема
Тебе одного.
Чи не одного?..
Ти повернись, як блудний син,
І на колінах попроси:
«Прости, мій Львове, моя любове!»
І посміхнуться леви враз,
І дорогий король чи князь
Протягне руку
Через розлуку...
Суцвіття вуличок тісних.
Ти тут ходив, ти ріс на них...
Тут тінь казкова...
Вертай до Львова.*

Не танцюйте під Гігу

*«На могилі моїй посадить молоду яворину...».
Це співає наш Гіга. Йому вже не треба реклам.
«Я любив вас усіх, а найбільше любив Україну!».*

*І я вірю його непідкупним і щирим словам.
Завмирає душа, коли чую ту пісню відому.
В ній проймає усе, – і мотив, і прекрасні слова.
І з далеких доріг повертає та пісня додому.
Все найкраще, здається, у кожному з нас ожива.
І лунає та пісня, як сповідь, проста і велична,
І той голос безгрішний, здається, до Бога летить.
В ній таке щось людське і до болю, до щему правічне,
що так хочеться жити й, здається, довіку любити.
Та буває по-іншому... Сита компанія, п'яна розкрутила
Ту пісню на голий, спотворений крик.
Безсоромно танцюють під нашого Гігу Степана.
Хоч би хтось зупинив, хоч би хтось урезонив той крик.
«На могилі моїй посадить молоду яворину...»
Та яка яворина! Про неї і гадки нема.
«Я любив вас усіх, а найбільше любив Україну».
Хоч би хтось зупинився і витер сльозу крадькома.
І танцюють під Гігу, танцює компанія п'яна.
Не хвилюють нікого перейняті болем слова.
Та невже ми і справді онуки того Тамерлана,
Що про нього і досі та пам'ять недобра жива?
І танцює орда, перевита завзяттям веселим.
І здається мені: під ногами – могили батьків.
То давайте ж, братове, ми навіть збадьорені хмелем,
не забудемо, зрештою, хто ми насправді такі.*

Щоб став добрішим світ

*Без мене може обійтися світ,
а я без нього ну ніяк не можу.*

*Тому співаю й плачу стільки літ,
людські серця хвилюю і тривожу.
Моя душа від радості цвіте
і важко тужить від людського болю.
Мій світе, я люблю тебе за те,
що я живу в тобі, живу тобою.
Ми всі минемось, що там не кажіть,
раніше хтось, хтось трішечки пізніше,
та завше буде існувати світ,
і як же треба, щоб він став добрішим.
Цей світ Господь створив нам для добра,
а ми самі всіх бід своїх причина.
Пора, людино, вже давно пора осмислити,
що ти таки людина.
Я знаю, що без мене може світ,
а я без нього ну ніяк не можу. Пісні свої я сію стільки літ,
то, може, ними світу допоможу.*

Що там у Львові?

*Що, голубе, мені сказати хочеш,
що так туркочеш під моїм вікном?
Чи сповіщаєш щось?
Чи щось пророчиш?
Чи може весну чуєш під крилом?
Ти не принось мені погані вісті,
Бо хто їх хоче?
Сам би зміркував...
Ти краще розкажи,
що там у місті, в моєму Львові.*

*Певно ж, там бував...
Чи й досі ще транслюють з телевежі
убивче мерзопакісне кіно?
Чи й досі п'ють багаті ситі лежні
у львівських барах дороге вино?
Чи продають на Галицькім тюльпани?
Що ще нового зараз продають?
Чи вулицями ходять гарні панни,
що юнакам спокою не дають?
І чи проблеми з теплою водою
ми вирішить не можемо самі?
Чи й досі ходять легкою ходою
прекрасні леви, грізні та німі?
Не каже голуб, він про те не знає.
Мене послухав - й далі полетів...
А десь далеко тихо засинає
казкове місто, дорогий мій Львів.*

Побачення з дощем

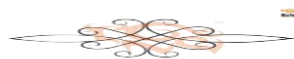
*Дощ мене викликає,
немовби на перше побачення.
Він до мене прийшов
з тихих вулиць і гамірних площ.
Що було поміж нас,
вже не має ніякого значення.
Поцілунки твої змив
закоханий лагідний дощ.
Він постукав у шибку мою
дощовими краплинами.*

*Я підставляю долоню
і їх наловлю, наловлю.
Буду бавитись ними,
як тими пустими хвилинами.
Тільки часом здається,
що я тебе все ще люблю.
Але, чуєш, не треба
просити у мене пробачення.
Хай все буде, як є.
А про інше покійно змовчу.
Що було поміж нами,
не має суттєвого значення.
Зачиняю вікно – і виходжу в обійми дощу.*

Сопілкар

*П'ята година.
Ранкова пора.
Спить наш будинок,
як темна гора.
Хтось додивляється вранішній сон,
вийшов курити на свій хтось балкон.
В когось будильник дзвенів в тишині,
хтось ще вагався, вставати чи ні,
Щойно лиш ранок приходив у світ,
в росах лишав свій невидимий слід.
Прокинулась і затремтіла гілка.
І раптом заспівала десь сопілка,
схвильовано, бентежно і заклично.
Було це несподівано й незвично.*

*Той сопілкар був, мабуть, романтичний,
порушив спокій, приспаний і звичний.
Він не шукав для себе оборонця.
Хотів, щоб всі побачили схід сонця.
Сопілкаря того чомусь не знала,
та заодно була я з ним віднині.
Його сопілка день новий вітала,
день неповторний і в житті єдиний.
А мешканці обурювались гнівно
і, кави наливаючи у склянку,
сопілкаря картали, безсумнівно,
що сон їх потривожив спозаранку.
Не бачили нічого і не чули.
А за вікном творилось дивне диво:
день славили закохані зозулі,
і сонце посміхалося грайливо.
Чи вистачить сміливості, не знаю,
аби здійснити ту примарну мрію:
от вийду на балкон і заспіваю...
О п'ятій ранку, завтра.
Ні, не смію.
Я заздрила тому сопілкарєві,
що зважився порушити канони.
Хмарки снували, білі та рожеві,
а я стояла мовчки на балконі.*

1–15 листопада 2000 року, «ПуС»

«Підкуй, ковалю, мені Пегаса, бо я чекати не маю часу..»

Побачила світ нова збірка незрячої поетеси Тетяни Фролової «Зачерпніть води в долоні...» Чотири роки поспіль видаються нові книжки: минулого року в Пряшеві – перша частина автобіографічної повісті «Поклонюся землі» під назвою «Стежка до воріт». Того ж року у видавництві «Край» видано книжку спогадів про відомого українського бандуриста, засновника капели «Карпати» Львівського УВО УТОС Юрія Даниліва «Слід Сінгалеви́ча». Творчий потенціал цієї скромної жінки воістину невичерпний, бо кілька днів тому вийшла ще одна книга Тетяни «Казка за казкою» для дітей, готові ще нові рукописи.

Пропоную читачам «ПуС» інтерв'ю з Т.Фроловою з нагоди виходу її збірки «Зачерпніть води в долоні».

– Пані Тетяно, кожна Ваша поетична книжка має назву, яка відповідає її внутрішній суті. І визначальна риса кожної з них – глибокий патріотизм. Яке кредо останньої збірки ?

– Назва книжки «Зачерпніть води в долоні» не випадкова. Якщо перша збірка «Виклик долі» показала, що наперекір усім незгодам життя я змогла реалізувати себе в творчому плані, друга – «Повінь» – символізувала стихію почуттів, які мене окрилювали після першої збірки, третя – «Солоспів» – демонстрація почуттів радості життя, то остання збірка символізує очищення, яке має бов'язково відбутися в душах людей.

– Який з віршів цієї збірки Ви відзначили б?

– Це, можливо, ностальгічно-сумний вірш «На руїнах батьківської хати». На жаль, батьківської хати, де я народилася, росла і звідки пішла в широкий світ, уже немає, але кожного разу, коли я приїжджаю в рідне село, завжди іду на місце, де вона стояла. Раніше я могла доторкнутися рукою рідних стін, та час невблаганний. Руїни її наштовхують мене на філософські роздуми про людину, сенс її життя і місце у цьому світі, спадкоємність поколінь, їхнє коріння, яке виростає з української землі, яка своїми соками живить усе живе, наповнює красою.

– Хотілося б дізнатись про Ваші творчі плани. Якими творами Ви зустрінете нове тисячоліття?

– Невдячна справа загадувати наперед, бо багато в реалізації творчих планів залежить від наявності грошей. Уже підготовлена друга книжка повісті «Під каштанами», завершую роботу над третьою частиною «У той широкий світ». Виникла потреба в написанні вже й четвертої частини, яка не планувалася. Можливо, це буде зовсім окрема книжка «Моя зоря». Лежать готові рукописи ще двох поетичних збірок «У вітру на крилі» і «Зачароване коло». Лежать написані прозові казки для дітей. На жаль, наші діти виростають переважно з приблизними уявленнями про любов до рідної землі. Якщо з ранніх років маля не вбере в себе оте суто родинне, звідки в нього потім може взятися любов до рідної землі?

На превелике для мене щастя, знайшлися добрі люди, спонсори, котрі погодилися допомогти.

– Велику допомогу в пошуках спонсорів Вам надає Ваш чоловік Лайош Молнар.

– Звичайно, без допомоги Лайоша жодна збілочка не вийшла б. Ось хоча б взяти останню, про яку ми згадували. Вона дуже важко йшла до читача.

Добре, що нам назустріч йдуть видавці і поліграфісти. Це директор Львівського поліграфічного технікуму Української академії друкарства Богдан Дурняк, директор ВАТ «Львівська фабрика паперово-білових виробів «Бібльос» Ярослав Свистун, директор книжкової фабрики «Атлас» Володимир Ничка, голова Личаківської райдержадміністрації Мирослав Сенік, редактор усіх моїх збірок Ірина Цельняк, директор жиркомбінату Микола Пономарьов та багато інших. Завдяки таким людям мої книжки доходять до нашого українського читача. Академік Микола Мушинка, який дуже схвально відгукується про мою творчість, недавно випустив у Словаччині книжку «Три місяці в Україні».

– Тетяно, мабуть, це від Бога Вам дарунок, що Ви з Лайошем уже в зрілі роки знайшли одне одного і, крім Ваших збілочок, милують слух мелодійні чудові пісні, які створює Молнар.

– Справді, він дуже творча людина, прекрасний бандурист, справжній кобзар. Нещодавно випустив нотну збірку «Співаю серцем». Там окрім дум, балад

і романсів вміщено 18 пісень, які Лайош написав на мої вірші, а взагалі різними авторами покладено на музику, якось ми підраховали, близько 60-ть моїх творів. Серед них мій вірш «Повір у себе», переможець творчого конкурсу нашого благодійного часопису «Повір у себе», який поклав на музику незабутньої пам'яті Народний артист України, композитор Ігор Білозір. Уперше ми цю пісню виконали дуетом з Лайошем, у липні, на зборах з нагоди виходу у світ сотого номера газети «ПуС». І сьогодні нас дуже часто просять виконати цю пісню, яка здобуває усе більше своїх прихильників, бо зміст пісні «Повір у себе» кличе до життя не тільки інвалідів, але і здорових, бо сьогодні в Україні дуже потрібно усім – повірити в свої сили.

– Я помітив одну закономірність. Кожна наступна Ваша книжечка обсягом сторінок перевершує попередницю. Мабуть, наступна вже буде зовсім солідним фоліантом. Але, якщо серйозно, то спостерігається з кожною новою збіркою творче зростання...

– Я не прагну видавати «солідні» книжки. Не тільки з огляду коштів. Сьогодні багато людей в Україні дуже заклопотані, зайняті, і не кожен схоче взяти в руки велику книжку, а невеличку кожен перегляне навіть з цікавості. І, повертаючись до Вашого запитання, хочу сказати, що мені вдалося добратися до Пегаса, насамперед, завдяки добрим людям. Коли я десь виступаю зі своїми віршами, чи то спілкуюся з дітьми, і коли потім люди, прослухавши мої вірші, говорять теплі, щирі слова, то це справді надихає, окрилює і хочеться писати, бо бачиш, що твоя поезія потрібна людям. А заради цього варто жити і творити.

Олександр Пестов, журналіст, м. Львів

З ПОШТОВОЇ СКРИНЬКИ

Казки писані крапками

Тетяна Фролова: Зимова казка. – Львів, 2002. 40 стор.

Живе у місті Львові в Україні бабуся Тетяна, яка любить вигадувати та розповідати казки. Колись розказувала їх своїм синам, нині внукам. І синам, і внукам її казки дуже сподобались і бабуся вирішила укласти їх у книжку, щоб й інші діти мали змогу їх прочитати. Її перша книжка «Казка за казкою», видана у Львові 2000 року, дітям дуже сподобалась і вона написала для них другу книжечку, яку назвала «Зимова казка».

«Написала» – не те слово. Письменниця Тетяна Фролова від першого року життя світу Божого не бачить, бо вона сліпа. А пише вона не олівцем і не пером, а тупим шилом, яким за допомогою спеціальної залізної рамки ставить на папір опухлі крапки. Кожна літера – інша комбінація крапок. Потім кінчиками пальців сліпці читають ці крапки так, як ви читаєте очима. Такий шрифт для незрячих винайшов французький учитель Брайль понад 150 років тому. Шрифтом Брайля користаються мільйони незрячих по цілому світі, в їх числі і бабуся Тетяна. Її книжка «Зимова казка» містить вступне оповідання та три прекрасні казочки.

Бабуся Тетяна прислала нам кілька примірників своєї книжки. Якщо хочете придбати їх і ви, юні читачі «Веселки», намалюйте нам, як ви провели цьогорічну зиму: свято Миколая, Новий рік, Різдво, зимові канікули і тому подібне. П'ятьох з вас, які пришлете нам найкращі малюнки, ми нагородимо книжечкою Тетяни Фролової «Зимова казка», обкладинку якої ви бачите на репродукції.

Ми Ваші малюнки вишлемо письменниці, вона напевно потішиться ними. «Але ж бабуся Тетяна – незряча, як же вона побачить наші малюнки?» – запитає не один з вас. Побачить! Обов'язково побачить! Вона ж бачить не очима, а серцем!

М. Мушинка

ДОЛЯ

Ну й химерна ж ця доля скажу я вам! Ой і химерна! Часом так людиною закрутить, що й не придумалось би. Та іцо ж поробиш – на те вона й доля...

Якось мені зателефонували з нашої ТПО, що на вул. Січових стрільців. Якась жінка з Добропілля Донецької області просила мою адресу, бо десь прочитала мої вірші і хотіла написати. Це була Людмила Антонова. Вона шукала спілкування, а надто, спілкування українською мовою.

Її рідня з воронезьких українців. Бабуся по маминій лінії, як пише Людмила, за своє життя не сказала жодного слова російською мовою. Потім хтось з родини переїхав у Новоросійськ, тут і народилася Люда (тоді мала прізвище Іванова). Оскільки дитина була інвалідом, то з часом закінчила школу для сліпих дітей і поїхала на роботу в Єйськ. Там жила і працювала 21 рік. Людмила пише, що на Кубані вона повсюдно чула українську мову, українські пісні. І тут, вочевидь, обізвався голос крові, і захотілося Людмилі вивчити українську мову. Хтось показав букви, почала читати українські журнали шрифтом Брайля, а справу довершили українські пісні. І Людмила освоїла українську мову. Тут, у Єйську, вона закінчила річні курси робсількорів і стала громадським кореспондентом. Газета «Приазовские степи» охоче публікувала її вірші, замальовки тощо. А крім того, були пісні, були вечори самодіяльності, було багато української мови, українських пісень.

ЖІНОЧІ ПРОБЛЕМИ

Чоловік її, Валерій – людина цікава і талановита: він прекрасно грає на баяні, співає, може сам відремонтувати баян, працює в музичній школі. В наш нелегкий час інваліду, повністю незрячій людині, мати таку солідну і естетичну роботу – це щастя. Але, уявіть собі, двоє незрячих людей змушені жити майже ізольовано від своїх побратимів. Була в Добропіллі група, що об'єднувала незрячих, була у них кімната, де вони збиралися слухати озвучені книжки по магнітофону. А зараз, у зв'язку з загальним погіршенням справ, касети не завозяться, кімнату, де збирались незрячі, за неплатежі відібрали, групу розпущено.

І живуть собі там сліпі у своїх домівках (благо, що хоч житло є), не маючи

між собою та й з іншими інвалідами ніякого зв'язку.

А що ж Людмила? Її аж ніяк не влаштовує перспектива бути просто дружиною талановитого чоловіка: вона хоче й сама сказати своє слово. Людмила має власні пісні і пише, пише вірші. Вони лягають на поличку чи в шухляду, однак писати треба, якщо вже душа має таку потребу. Але й тут проблеми: немає паперу для брайлівського письма. Людмила листується з однодумцями, цікавиться всім, що відбувається. Але їй так вести активне життя.. Людмила співає, пише вірші українською та російською мовами, творить власні пісні.

І тут доля підкидає їй шанс повернутися на Україну. Людмила виходить заміж за Валерія Антонова і їде в Добропілля, що на Донеччині. Отже, повертається на Україну, звідки пішло її коріння. Але тут, як не дивно, на відміну від Кубані, Людмила майже не чує книжок українською мовою. Щоб писати шрифтом Брайля, потрібен брайлівський папір. Це той мінімум, те необхідне, що ми можемо зробити.

А доля, Людмילו... Долю бери в свої руки сама. А ще в тебе є така міцна опора – твій Валерій. Щастя Вам!

15–31 жовтня 1998 року

ДО ВСЕСВІТНЬОГО ДНЯ БІЛОЇ ТРОСТИНИ СИМВОЛ СЛІПОТИ

Від часу, як американець Форд винайшов автомобіль і поставив його випуск на потік, придумавши для цього конвейєр, дороги земні стали значно менш безпечними. Траплялося, правда, й до того не раз потрапляти сліпим під колеса карет і фаєтонів, та це бувало не вельми часто.

Це питання привернуло увагу французької графині-добродійки Гіллі Д'єрбемон (1892–1980), і вона запропонувала «озброїти» сліпих білою тростиною, котру водії добре бачать і будуть їхати обережніше, знаючи, що дорогу переходить незряча людина.

Однак, першого, хто в 1931 році зважився з'явитись на дорозі з цим

символом сліпоти, а то був молодий паризький адвокат, автомобіль все-таки забив на смерть. Водій, виявляється, не читав газет і не знав про нововведення. По адвокатові без засобів до існування лишилась стара хвора мати, дружина і двоє дітей. Розголос розлігся по всьому світі, і добродійка Гіллі дістала від преси свою порцію неслави.

Та з часом, її ідея прижилась, дістала в світі «права громадянства», а 15 жовтня 1964 року президент США Ліндон Джонсон оголосив Всесвітнім днем білої тростини. В різних країнах незрячі використовують цей день як можливість для того, щоб привернути увагу до своїх потреб громадськості і влади.

ЯК ЗУСТРІЧАЛИ ІНВАЛІДИ ДЕНЬ БІЛОЇ ТРОСТИНИ

Якщо у сліпого, чиє виробниче підприємство конає чи взагалі повісило замок на двері, не сподіваючись на кращі часи, відібрати ще й бібліотеку, йому не залишиться нічого іншого, як поповнити собою армію жебраків, або в незатишній квартирі вити на місяць.

Таке життя чекає незрячих, бо напередодні дня білої тростини наказом директора Львівського виробничого об'єднання УТОС у зв'язку з тяжкою фінансовою і матеріальною скрутою на підприємстві всі працівники переводяться на дводенний робочий графік з 6-ти годинною оплатою. Чи можна винити за цей наказ пана В. Намазила? З нашої точки зору, не можна, бо в ситуації, що склалася, він не звільняє інвалідів, а намагається хоч у такий спосіб зберегти виробничий колектив.

Інша справа – бібліотека, котра як один з підрозділів підприємчої структури, теж потрапила під цей наказ. У бібліотеці в Львові приблизно 800 читачів. Чи можна обслужити їх за два дні навіть трьом працівникам? А поза тим підприємство не має. Одне слово, «куди не кинь, всюди клин».

Як зарадити справі? Завідуюча бібліотекою М. І. Суха та її колеги погоджуються працювати на півставки чотири дні, аби бібліотека хоч якось функціонувала, але підприємство згідно наказу директора заплатить їм тільки за

два, тобто 17 гривень, а цього, як вони свідчать, не вистачить і на транспорт для доїзду на роботу.

На наше звернення про допомогу в обласну раду одержано відповідь, що бібліотеку, як організацію бюджетну, вона взяти під свій захист не може. Звертання до фонду Брайля дало подібні результати. Фонд не може згідно Статуту доплачувати до зарплати працівникам і навіть одноразової допомоги їм видати, бо вже зробив це. Крім того, добродійні надходження до Фонду у зв'язку з нестабільністю гривні практично дорівнюють нулю. Що маємо чинити? Куди звертатися далі? А тим часом незрячі сьогодні залишились без літератури. Робітники й пенсіонери, працюючі вчителі – всі осліпли духовно! А це значно тяжче, ніж бути фізично хворим. Досвід вказує, що сліпого треба чимось зайняти, аби він мав менше часу на нав'язливі думки про свою особисту трагедію.

Вік великих і впливових газет, що їх читала велетенська країна СРСР, минув разом із нею. Тоді, знаю з власного досвіду, газета, якщо хотіла, мала змогу людині допомогти практично. Тепер безліч невеличких газет, які хоч і віддзеркалюють найширшу палітру суспільної opinii, похвалитися тим не можуть. Та все ж як незрячий і письменник звіряю свої болі газеті з надією, що відгукнеться добра людина, спонсор, і допоможе незрячим у їх біді.

У керівника Угорської революції 1848 року Лайоша Кошута був ад'ютант, письменник Імре Мадач. Врятувавшись від переслідувань після поразки народного виступу, він написав драму «Трагедія людини», яку переклав українською виключений з більшовицької спілки письменників України, славнозвісний Микола Лукаш. В тій драмі Мадач показав сповзання людства від блискучих досягнень до прірви. Тож, надіємося, що нас це не чекає.

Тетяна Фролова

ПОВОДИРІ ДЛЯ НЕЗРЯЧИХ

Ми, люди-інваліди, або, як нас тепер називають, неповносправні, чи люди з особливими потребами (як вже нас тільки не називають, але суті це не міняє, і від того нам легше не стає). Отже, ми, інваліди, постійно потребуємо чиеїсь допомоги. Так, беззаперечно, ми багато можемо самі, але без сторонньої допомоги нам обійтися важко. От, скажімо, ми з чоловіком. Він у мене кобзар. А кобзарі, звісно, вдома не сидять, вони мусять виступати, іти до людей. Бо інакше, який ти тоді кобзар, коли дома сидітимеш? А як іти, коли ти сліпий? Можна, звичайно, але це важко та й враження на людей справляє не таке, як би хотілося. Треба поводиря, або, як у нас звикли казати, супроводжуючого. І в колишні часи кобзарі завжди ходили з поводирями. Так що поводирир – це професія, і професія давня. І не посміхайтесь. Це й справді так. А ви думаєте вести сліпого – це просто? Взяв та й повів? Нічого подібного. Тут ціла наука. Тільки жаль, що цю науку лише зі сліпими, на практиці проходити треба. Ніде про те не прочитаєш, ніде тому не навчишся. А якщо хтось і видасть якісь свої рекомендації, то це буде явно не те. А чому? Бо про це напишуть зрячі, котрі не знають специфіки сліпих, навіть якщо вони – тифлопедагоги. От розробили, скажімо, для нас, сліпих, «усучаснену» палицю (тростиною її ніяк не назвеш). Ця палка, так би мовити, з голосом, чи з маячком, як хочете. Поставили батарейку – і вона звучить. Пікає собі. Що хотів довести чи полегшити той, хто її придумав, – невідомо. Бере сліпий таку палку, йде з нею вулицею, а вона пищить, на кожен шум чи голос озивається. Що це сліпому дає, я вас питаю? Анічогісінько. Хіба те, що врешті-решт сліпому це набридає і він знімає ту «пікалку» і вже користується тим, з дозволу сказати, «винаходом», як звичайною палицею. От і все. А велися ж, певно, якісь розробки, хтось певно за цей «винахід» і гроші отримав. Та й виготовити ці палки треба було, та й закупити... Словом, викинуті на вітер гроші, котрих нема. А чи не краще було б організувати ну хоча б мінімальні заняття для супроводжуючих (адже вони є не тільки у сліпих, а й у тих, що на візках), але, щоб ці заняття проводили не зрячі спеціалісти, а самі інваліди. А якщо ще б наші фонди та кошти якісь виділили, щоб інвалід міг би якусь децицію заплатити своєму супроводжуючому,

а не відривав би ці кошти від своєї мізерної пенсії, то це було б прекрасно. Скажете, у забезі не передбачено? Поткнулися ми туди. Та де там! Нас відразу, що називається, «огріли»: треба, кажуть, щоб у інваліда і супроводжуючого єдина прописка була. Це ж смішно, якби не було сумно. Не завжди наші діти можуть нас супроводжувати: у них своя робота, своє життя врешті-решт. А якщо нема дітей, то чи може інвалід своїх поводитирів на свою житлову площу прописувати? Це ж нонсенс! А коли поводитир поміняється?

А ті наші супроводжуючі вже могли б і свою спілку утворити. А що? Отака собі професійна спілка. А ще добре було б організувати, скажімо, конкурс на кращого супроводжуючого. І якби такий конкурс проводився, то я певна, призове місце посів би наш з Лайошем супроводжуючий – молодий хлопець Олександр Пачковський, ми його з Пайошем лагідно Пачею називаємо.

Колись на виступи їздив ще мій син Сашко, та хлопець влаштувався на роботу. А от Пача з нами. Вже звик до нас, а ми до нього. Ті, хто з нами спілкується, знають його: високий, білявий, усміхнений. Йому 22 роки, та він не соромиться своєї професії. Мовчки зносить труднощі мандрівок і переїздів. Чи легко йому? Звісно ж, ні. Нас двоє тотально сліпих. У Лайоша на плечах бандура, а в руках – дипломат із сценічним одягом. З мене носильщик ніякий, тому я йду посередині з невеличкою торбинкою. Нас обох веде наш Пача. А в нього на плечах ще й важка сумка, а в тій сумці – мої книжки, зошити, іноді якийсь харч. Коли побачите таких мандрівників, дайте їм дорогу, бо дуже нелегко нашому поводитиреві маневрувати в людській сутолоці. Бо він не просто нас веде, а ще й добре веде, обходячи чи попереджаючи про перешкоду, пильно стежачи, щоб ніхто з нас часом не вдарився. І, ви повірте, іноді я в наших виступах кажу приблизно так: «А зараз ваші оплески нашому супроводжуючому Пачковському Олександру, бо без нього ми б не змогли до вас приїхати». Хлопець червоніє, а зал щиро аплодує йому.

У кількох молодих людей, Сашкових товаришів, була навіть думка організувати «СОС», отаку собі організацію супроводжуючих з гарячою лінією, з

черговим. Мріяли хлопці: от треба інваліду надати якусь послугу – дзвонять до них, а черговий вже знає, де кого шукати. Навіть людей з машинами вже замовили. Але мрійники хотіли, щоб усі ці послуги надавалися безкоштовно. Але ж один проїзд скільки винесе. Поки що ця мрія зависла: нема фінансової підтримки. Хлопці молоді, не знають, з чого їм почати. Але, якщо вам скаже хтось, що наша молодь вкрай погана і байдужа, не вірте.

Тетяна Фролова, м. Львів

МАСАЖИСТКА

З Юлією Денщиковою я познайомилась давно, тільки знайомство це було одностороннє, та й знайомством його не назвеш, Юля співала на сцені, а я слухала її в залі. Було це у Львові. Саме проходив якийсь фестиваль художньої самодіяльності в системі УТОС. Бачити Юлю я не могла, бо, як і вона, незряча. Та уже навіть зі співу відчувалося, що це людина енергійна, експресивна. Голос приємний, гарного тембру. Виявилось, що Юля не лише співає, а й грає на сопілці, на клавішних інструментах. Я почула, як хтось у залі сказав:

– Талановита дівчина.

Познайомитись, по-справжньому, мені з Юлією тоді так і не пощастило, але ця дівчина мене зацікавила, бо я люблю неординарних людей. Отоді я й дізналася, що вона працює масажисткою в Червонограді. Шляхи наші зійшлися значно пізніше, коли Юлю вже іноді називають Юлія Іванівна, та вона все така ж співуча, цікава і легка у спілкуванні.

Ми з вами багато вже чули про незрячих музикантів, поетів, вчителів і навіть великих математиків. А от... Про сліпих масажистів чули? Звичайно ж, чули, а можливо, що й самі користувалися їхніми послугами. Чутливі пальці, натреновані читанням крапкового шрифту. Але того мало, дуже мало. Потрібні ще й знання. Знання анатомії і фізіології людини, знання самого масажу. А психологи? Адже кожна людина – це індивідум, до кожного потрібен свій підхід, адже від настрою людини, від віри в добрі руки масажиста залежить так багато. А

як переконати людину, котра може вперше в житті побачила незрячого, що перед нею – справжній кваліфікований масажист? Важко, звичайно, важко. А треба. Бо без цього не допоможуть і знання. А ще треба добитися того, щоб людина прагнула потрапити саме до тебе, щоб повірила в тебе. Все це змогла Юлія Іванівна Денщикова (тепер Шевчук). Вона живе в Червонограді. Хто не знає того прегарного шахтарського міста? А тепер залишилося запитати у червоноградців: хто не знає масажистку Юлію Іванівну, що працює у поліклініці при Червоноградській центральній міській лікарні. Працює вже 24 роки і, зважте, на одному місці.

– Чи часто ви зараз почуєте від інваліда по зору: «У мене все гаразд». Чи важко було на перших порах? – запитую у Юлії.

– Всяко, звичайно, бувало. Але я відчувала завжди підтримку колег. Особливо ж допомогла мені Ольга Іванівна Лазаревич.

– Чи не вражало людей те, що ви незряча?

– Очевидно, вражало. Але я сама якось намагалася подолати той бар'єр.

Юля живе з люблячими батьками, з чоловіком.

– Всі пенсіонери, – сміється вона, – одна я працююча.

І як же не часто зараз можна почути такий ширий і чистий сміх – сміх без гіркоти.

Чи думала Юля, навчаючись у Львівській школі-інтернаті для сліпих дітей, що стане масажисткою? Мабуть ні. Адміністрація школи ввела в програму курси машинопису і масаж. Думалося: а раптом знадобиться... І, як бачимо, знадобилося. Ще й як!..

У 1975 році Юля закінчила школу. Тоді випускників скеровували працювати на підприємства УТОС. Юлі дали скерування аж у Лубни. Ну як їй було їхати в ті далекі Лубни, одній, коли в Червонограді живуть її батьки? І Юля поїхала в Червоноград, який знала і любила. Спробувала влаштуватися масажисткою. Треба було чекати, поки звільниться місце. Звільнилося воно через два місяці – і Юля приступила до роботи.

Дисципліновану і ретельну в роботі, чуйну і жваву, Юлію Іванівну люблять на роботі, дякують їй і ті, хто хоча б раз відчув на собі лагідні і міцні водночас руки тієї масажистки.

– А якого віку люди до вас найчастіше звертаються?

– Від 14 років і до пенсійного віку, – розповідає Юлія Іванівна.

Надміру скромна. Нема у неї ні похвальби, ні пишнослів'я. Але дізнаюся, що і подяки, і премії колись були.

Працюючий незрячий інвалід – це немало, особливо зараз у ці важкі часи, коли і для зрячих нема роботи. Думайте зрячі і незрячі. Думайте, вчителі наших спецшкіл, думаймо всі разом. А може масаж це і є та чарівна паличка, що нам потрібна. Це зовсім не означає, що відтепер всі незрячі мають неодмінно стати масажистами. Але шукати треба, шукати мусимо.

І хочеться побажати вам, Юліє Іванівно, великого щастя. Хай заходить воно у вашу хату кожного дня в усі пори року.

*Тетяна Фролова,
м. Червоноград на Львівщині.*

Сім тернових доль Тетяни Фролової

Тетяна Фролова: *Тернова доля. Оповідання.* – Львів: Видавництво «Край», 2002. – 72 стор.

Імені Тетяни Фролової – львів'янки, народженої на Тернопільщині, ви б марно шукали в літературній чи іншій енциклопедії. Немає його ні в довіднику Спілки письменників України, бо вона й досі не є її членом, хоч на своєму рахунку має вже дванадцять книжечок: п'ять збірок поезій: («Виклик долі», «Повінь», «Солоспів», «Зачерпніть води в долоні», «У вітру на крилі»), три книжечки прози («Слід Сінгалевича», «Стежка від воріт», «Під каштанами») та три книжечки дитячих казок («Казка за казкою», «Крижана дівчинка», «Зимова казка»). Я навмисне вживаю зменшувальний термін «книжечки», бо вони і справді невеличкі

за розмірами, тоненькі, щупленькі, але кожна з них набита багатим змістом. Незважаючи на їх ігнорацію офіційною пресою, вони знаходять доріжку до читача і користуються значною популярністю не лише дома, але й за межами України. Перша з них *«Виклик долі»* витримала два видання, що у збірок поезії – явище не дуже часте.

Дванадцята книжечка Тетяни Фролової *«Тернова доля»* містить сім оповідань про важке життя простих людей Західної України під тоталітарним комуністичним режимом. Це не вигадані історії, а правдиві – списані з життя. Авторка у короткому вступі так і пише: *«Кожен рядок прози – це мій або чийсь біль, моя або чиясь радість. Пишу просто і доступно, і рада з того, що так пишеться. Бо що з тих слів, коли вони далекі від реалій, коли не проймають, вони людську душу? Хочу, щоб мої твори читали і розуміли. А більше нічого не хочу»* (с. 3).

В одному з оповідань авторка виступає навіть під своїм дівочим прізвищем – Тетяна Кноль. А *«Долі»* Т. Фролової і справді хапають за душу. Їх не можна читати без хвилювання і... без сліз в очах... Навіть у чоловіків. За формою вони традиційні. Немає в них вишуканого «модернізму», яким так рясніє сучасна творчість, зокрема молодих письменників. Зате є в них кришталево чиста українська мова (час від часу, оздоблена діалектизмами з її рідної Білозірки) і сучасний український дух. В кожному оповіданні є поезія. По суті це – поеми в прозі.

Я не збираюся робити критичний аналіз останньої книжечки Т.Фролової, бо вірю, що це краще за мене зроблять інші критики. Та щоб читач мав уявлення про характер *«Тернової долі»*, подам короткий зміст кожного оповідання, хоч знаю що кількарядковим сухим змістом аж ніяк не можна передати багатогранність, філософію і поезію окремих творів

«Індус». В цьому оповіданні авторка вивела на Світ Божий безземельного селянина, в якого не було *«ні корови, ні коня, ні плуга, ні рала, ні землі»*. Все його багатство – п'ять качок, з десять курок, працююча дружина та четверо дітей. Зате

були в нього золоті руки, які вмiли односельчанам полагодити подертi черевики так, щоб вони виглядали як новi, а попадi пошити такi чоботи, за якi б не посоромився навиiшуканiший майстер шевського ремесла. За роботу односельцi приносили йому скромнi харчi, якими вiн годував сiм'ю. Шив вiн багато та його власнi ноги та ноги членiв сiм'ї зроду не бачили доброго взуття. Коли в селi заснували колгосп, Федiр єдиний вiдмовився вступити в нього (зiрвавши «поголовну колективiзацiю»). За те його «iндусом» назвали. Щоб довести владi, що «iндус» i без колгоспу може забезпечити сiм'ю, вiн на тиждень заперся в комiрцi i в недiлю вранцi приголомшив дружину i дiтей шiстьома парами чудових чобiт, якi всiм прийшли якраз. Наказав: *«I щоб всi менi сьогоднi в церквi були. Ми ж не безбожники якiсь. I я пiду. А я що, не господарi?»*. На здивування дiтей, як тато могли такi вправнi чоботи пошити без мiрки, батько з усмiшкою вiдповiв: *«Що я ваших нiг не знаю? Надивився вже»*.

«Ганка». Ганка – шiстнадцятирiчна сирота, що втратила батькiв. Жила в глибоких злиднях, але зразково дбала про чотирьох братiв, сестричок та стареньку бабусю. Без любовi (та без «своiх» дiточок) вона вiдмовилася виходити замiж, хоч нагода траплялася. Пiсля смертi бабусi, влада насилу забрала вiд неї дiтей i розкидала по рiзних «детдомах». Ганка з горя завербувалася в Азербайджан i слiд по нiй пропав. Лише через роки там навидала її сестра i в село принесла вiстку, що Ганка вийшла замiж за тамтешнього чоловiка i має двоє дiтей. Висновок сестри був однозначний: *«Я б там нiколи не жила. У них там свої звичаї, жiнка там як рабиня. Нi, таки у нас найкраще»*.

«Горличка». Щасливе сiмейне життя Наталки та Iвана припинила вiйна. З воєнкомнату надiйшло повiдомлення, що Iван загинув. Горем прибуту Наталку знасилував п'яний бригадир Микита i вона народила четверту дитину. Пiсля вiйни виявилось, що Iван живе, але без обидвох нiг. Наталка забрала контуженого орденоносця (нагородженого «iменним пiстолетом») iз лiкарнi до себе в село та по правдi розповiла йому про знасилування. Iван їй повiрив, однак твердо вiршив бездушного винуватця (який признався йому до скоєного злочину) покарати

смертю. В останній хвилині Наталка благала чоловіка не чинити новий злочин: *«Іване, лебедюку, пожалій дітей, не сироти! Чи ще мало сиріт війна наплодила? Пожалій, лебедюку! Ой, не вбивай! Лементіли діти, плакала Наталка, під яблунею все ще стояв білий, як полотно, Микита. Іван вже в нього не цілювся. Він опустив свій пістолет і дивився на знепритомнілу Марію – дружину Микити».*

«Банальна історія». Химка все життя у панів служила: спочатку у польських, потім у радянських, що називали себе «товаришами». В одного з таких «товаришів» до неї почав залицятися приїжджий друг господаря. Вадим Михайлович, бездушний партійний функціонер з району, що приїхав на святкування дня народження його дружини. Наївна Химка щиро повірила його брехні, що він – вдівець і – віддалася йому. Довідавшись, що Химка вагітна, високий партійний функціонер (у якого була дружина і двоє дітей) післав їй на велику суму грошей, але вона від них категорично відмовилась і сина Сергія виховала сама, не виявивши, хто є його батьком. А «батько» допоміг йому дістатися на навчання у Московський університет, де він одружився з росіянкою, став професором і лише після 25-ти років приїхав з 12-річним сином відвідати стареньку матір, яка його весь час чекала. Справді банальна історія, але скільки в ній життєвої правди!

«Тітка Ксенька». Старенька тітка Ксеня, в якої що не слово, то приказка, в селі жила одинока. Ніхто не знав, скільки їй років та всі поважали її за працьовитість, чесність і порядність. Вже в похилому віці вона позитивно відгукнулася на сватання чесного вдівця, якого невістка вигнала з його власної хати. Новому «нареченому» вона розповіла свою біографію так: *«Хлопця мого вбили... Бандерівцем був... Там у яру за селом, їх розстріляли. І поховати по-людські не дали. Я, вночі, потай разом з Горпиною пішла туди, знайшла його і поховала. Колись підемо – я покажу тобі, де спить моє дівування... Тужила я довго. Скімлила отут у своїй хаті, як той побитий пес, а потім кричача, наче божевільна. Думала, що й справді з ума зійду... Хотіла руки на себе накласти, та гріха побоялася... Потім взяла себе в руки: треба жити. Отак я живу...»*

Дівкою...».

Кудлай. Героєм цього оповідання є бездомний собака, якого притулила до себе самотня жінка.

«Скажи мені правду». Горда, інтелігентна, гарна й допитлива дівчина Зоня, батько якої загинув у Сибіру, аж ніяк не могла змиритися з дволиким фальшем, який панував навколо неї. Не потрапивши в університет заради «поганого кадрового профілю», вона пішла працювати на завод робітницею, але й там спокою не знайшла. У 70-х роках вийшла заміж за дисидента Василя, який щойно повернувся з Сибіру і в рідному Львові не міг прописатися. За «антирадянську агітацію і пропаганду» Василя ще кілька разів арештували, судили та ув'язнили. Після останнього повернення із в'язниці, він помер у молодому віці, залишивши дружину з двома малими дітьми, які дочекалися заповітних мрій батька й чоловіка Зоні: жовто-блакитного прапора над львівською ратушею.

Оповідання Т. Фролової про п'ять гірких жіночих доль, одну чоловічу й одну собачу, за своїм характером близькі до оповідань Василя Стефаника, з новіших – Євгена Гуцала. Не все в них оригінальне. Є і запозичення. Та ці запозичення не списані, а почуті і перетрансформовані власним досвідом письменниці. Провідною ниткою через всі тягнеться українська національна ідея. Їх герої не скиглять, не плачуть, але борються і в тих найважчих умовах. І виживають.

Кожне з цих оповідань можна було би поширити на роман. Це і справді високохудожні твори, згущені до максимально можливої міри. Авторка намагається втиснути в якомога менші рамки що найбільший зміст, обмірковуючи кожне слово, кожну деталь. Читаючи «тернові доли» її героїв читач має враження, що письменниця з великого роману викреслила все зайве і другорядне, залишивши у творі лише відшліфовані брильянти.

А робить вона це і з суто практичних міркувань, знаючи, що сучасний читач не має часу на читання «товстих» книжок. А їй (на відміну від недавніх

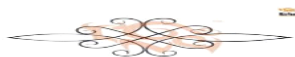
радянських часів) за писання ніхто не платить: не те що посторінкового, а жодного гонорару. Всіх 12 книжок вона видала «на громадських засадах», тобто на власні кошти та на кошти, нею (та її чоловіком) знайдених спонсорів.

Працювати над твором їй доводиться куди більше, ніж іншим письменникам, бо Тетяна Фролова від першого року життя – незряча. Свої твори вона пише азбукою Брайля – крапками: кожна літера – кілька випуклих крапок вручну нанесених у залізну рамку. Потім вона ці крапки кінчиками пальців читає, редагує, виправляє, дає на «рецензію» чоловікові Лайошу Молнару (незрячому кобзареві) та незрячим подругам із школи для незрячих, де вона працює вчителькою. Інколи читає їх трьом своїм синам (яких вона зразково виховала і вивела в люди сама без чужої допомоги, а при тому ще заочно університет закінчила), невісткам та онукам. Врахувавши їх зауваження, знов читає, виправляє, редагує. А потім диктує машиністці якій, ясна річ, за переписування треба платити. Дальший етап: шукання спонсорів, редактора, видавництва, друкарні і, накінець, «реалізація готової продукції», тобто продаж книжок. На цьому етапі головне слово має невтомний чоловік Лайош, який не один вірш дружини поклав на музику.

Отже творчий процес 62-річної Тетяни Фролової, яку природа позбавила зору, але нагородила незаперечним талантом, це – справжнє геройство. Її «тернова доля» була поштовхом до опису інших подібних доль.

Микола Мушинка

м. Пряшів, Словаччина

Десята книжка незрячої поетеси

Тетяна Фролова: Виклик долі. Поезії. Редактор Ірина Цельняк. Обкладинка Дарії Зав'ялової. Львів. Видавництво «Край», 2002. 116 стор.

Першу збірку поезій «*Виклик долі*» Тетяна Фролова-Кноль – незряча поетеса із Білозірки на Тернопільщині (1941р. народження), видала будучи матір'ю

дорослих синів і бабусею – в 1996 році. За цією ластівкою, немов із рога достатку посипалися дальші її збірки поезій: *«Повінь»* (1997), *«Солоспів»* (1998), *«Зачерпність води в долоні»* (1999); спогади: *«Стежка від воріт»* (1999), *«Слід Сінгалевича»* (1999) та *«Під каштанами»* (2001); дитячі книжки: *«Казка за казкою»* (2001) та *«Зимова казка»* (2002).

Всі ці книжечки авторка видала на власні кошти та скромні пожертви спонсорів. Слід підкреслити, що «мотором» їх видання є чоловік Тані – сліпий угорець Лайош Молнар, уродженець Закарпаття, який настільки полюбив українську пісню й культуру, що став українським кобзарем. В особі удовиці Тетяни, він знайшов не лише кохану дружину, але й інспірацію для власної творчості. Він першим збагнув справжній талант поетеси й познаходив, давно забуті, і майже ніким не читані вірші, своєї дружини, писані шрифтом Брайля. Виступаючи з бандурою на численних концертах й оббиваючи пороги різних установ, він зібрав потрібні кошти й видав її першу збірку. Сам він взявся і за розповсюдження книжки, використовуючи для цього спільні концерти (пані Тетяна є чудовою співачкою). Кілька віршів дружини він поклав на музику і залучив їх до власного репертуару та до своєї книжки *«Співаю серцем»* (Львів, 1999), виданої теж на власні кошти. Збірка поезій *«Виклик долі»* (незважаючи на її ігнорування офіційною критикою) мала великий успіх. Книжка швидко розійшлася. В 2001 році її було перевидано.

І ось перед нами вже десята книжечка цієї самородної письменниці, яка від першого року життя не бачить світа Божого; свої вірші пише крапками, переписує, виправляє, шліфує, а потім диктує писарці й пускає у світ.

«Ця книжечка моїх поезій, – пише авторка у вступному слові, належить всім, та найперше вона належать Вам, дорогі тернополяни, ланівчани, білозоряни... Ці вірші ностальгія затим, що дороге для кожного, – за дитинством і батьківською хатою, зеленим раєм батьківського садка, запахом маминого хліба... Я хочу, щоб цю книжку читали прості люди, щоб розуміли її і любили, щоб брали з собою в дорогу, щоб в мені пізнавали себе».

Збірка невеличка – 107 поезій (є кілька повторень з попередніх книжок). Тематично вони розподілені до дев'ятьох розділів. Поетеса йде від порога рідної хати, через інтимну та пейзажну лірику до широких громадських тем, які рухають сучасною Україною.

Червоною ниткою через всі розділи проходить тема патріотизму поетеси та її життєрадісність. Незрячими очима вона прекрасно «бачить» не лише навколишній світ, але проникає в душу людини, відкриваючи перед читачем власну душу. Гірка біографія письменниці відома з двох книжок її спогадів. В найновішій збірці *«У вітру на крилі»* є цілий ряд поетичних «ілюстрацій» до тем, порушених у її спогадах. Це, головним чином, автобіографічні вірші, присвячені батькові, мамі, бабуні, синам, учителям, рідній Білозірці, подругам з дитинства, але й незнайомій партизанці Гафійці, якій під час облоги *«куля влучила просто в груди і заплакало все село»* (с. 13). Своє ставлення до цієї героїні УПА поетеса висловила у заключних рядках вірша:

*«Я Гафійку зовсім не знала,
бо була ще занадто мала,
тільки плакала й шкодувала,
що Гафійкою я не була».*

Подібним є і зворушливий вірш *«Баба Ганна»*

*...Вишивала словами спогади вона,
як сонце, тиха і ласкава,
Бабуся Ганна, дядина...
Від слів її ясніло в хаті
І промінилося тепло.*

Та коли внучка запитала: *«А де Ваш син, де ваш Петро?»*, бабуня насторожилася:

*І затремтіла зморшка кожна,
Й сказала, пошепки вона:
– В Канаді. Цить.*

Про це не можна...

Бо хто його дитино зна...

В той час була хрущовська «відлига», «перебудова» Горбачова, а може вже незалежна Україна? Внучка до бабусі:

– Бабуньо, ті часи минули, тепер все можна.

А вона:

– Цить! Мовчи!

*Ще посипаки не поснули,
ще ходять крадькома вночі...*

І оглядалася тривожно:

– Не вір тій погані, не вір.

Бо хто те зна, чи й справді можна?

А знаєш, що таке Сибір?

Бодай не знати... та й замовкла.

Всього-навсього кілька рядків, а який багатий зміст, яка глибока філософія! А такими є всі вірші Тетяни Фролової в розділах «*Те що болить, у слово переросло*», «*Біла зірка*», «*Шукаю сліди своїх босих ніг*», «*Присвята*» («*Моїм синам*»), «*Лайошу Молнару*», «*Білозірській школі*» і навіть «*Миколі Мушинці*») та інших. В книжці немає «зайвих» віршів. Кожен з них знайде свого адресата. Є тут кілька віршів у прозі, чудові дитячі віршики і навіть «казка для дорослих» – «*Пригоди в підводному царстві*». Так і відчуваєш, що кожне слово поетеси продумане, вистраждане й адресоване сучасним людям – читачам незалежної України.

Приємною несподіванкою збірки є заключний розділ, дотепно названий «*Бувальщини, небилиці та всякі дурниці*». Це – жартівливі ліроепічні полотна про подружню невірність: «*Микитине кохання*», «*Як тітка Параска кумів мирила*», «*Цікавий син*».

Певним «звітом» про життєвий доробок поетеси є вірш «*Шістдесята весна*», в якому є і такі щиросердечні рядки:

*За своїх шістдесят
я багатства собі не набула,
а лиш трійко синів,
а лиш двійко малих онучат.
Біль гіркий самоти
я на людях у пісні ховала
і сміялася там,
де від болю хотілось кричати...
Шістдесята весна...
І ніколи вже менше не стане.
Всі ті роки мої, наче зорі у небі висять.
І кажу я собі: «Не сумуй, не журися, Тетяно,
Проспівала в житті ти лиш перші свої шістдесят...»*

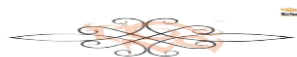
Як це не дивно, але й у десятій книжці 60-літньої поетеси чистим струмочком л'ється інтимна лірика і то не тільки у віршах ранньої молодості, але й сучасних, зокрема з циклу «Акварелі душі». Поетеса не приховує своїх найщиріших почуттів, звертаючись до свого коханого:

*Подивися, це я,
це мене ти шукав стільки років,
і нарешті знайшов.
чи сама я до тебе прийшла.
Не спиняйся, іди –
нам до щастя всього кілька кроків,
це для тебе вночі
квітку папороті я знайшла.*

Тетяна Фролова ясною зіркою майорить на небі сучасної української поезії. Вона не плаче, не скиглить над долею України, а з оптимізмом дивиться вперед. Більше того. Ця незряча поетеса наочно заперечила дві неправди, які від частих повторювань стали майже аксіомами: що поезію в Україні не читають і що на

видання книжок немає грошей. Якщо поезія промовляє до душ людей, вона знайде дорогу до читача! Про це свідчить перевидання «Виклику долі». А десять книжок її творів, виданих без єдиної копійки державних грошей є запереченням другого твердження. Дивує, однак, що сучасна українська критика цих книжок не помічає і що Тетяна Фролова досі не є членом Спілки письменників України. Дай їй, Боже, щасливу осінь життя, щоб здійснилися всі її плани й сподівання.

Микола Мушинка

Тетяна Фролова. Зимова казка. – Львів, 2002. – 40 с.

Живе у місті Львові, в Україні, бабуся Тетяна, яка любить казки вигадувати та розповідати. Колись розказувала їх своїм синам, нині внукам. І синам, і внукам її казки дуже подобалися, і бабуся вирішила їх укласти у книжку, щоб й інші діти їх могли читати. Її перша книжка «Казка за казкою», видана у Львові 2000 року, дітям дуже сподобалась і вона написала для них другу книжечку яку назвала «Зимова казка».

«Написала», – не те слово. Письменниця Тетяна Фролова від першого року життя світу Божого не бачить, бо вона – сліпа. А пише вона не олівцем, і не папером, а – тупим шилом, яким за допомогою залізної рамки ставить на папері опуклі крапки. Кожна літера в неї – інша комбінація крапок. Потім кінчиками пальців сліпці читають ці крапки так, як ви читаєте очима. Такий шрифт для незрячих винайшов французький вчитель Брайль понад 150 років тому. Шрифтом Брайля користуються мільйони незрячих по цілому світу, в їх числі і бабуся Тетяна. Її книжка «Зимова казка» (переведена в азбуку) містить вступне оповідання та три прекрасні казочки.

Перша – про святого Миколая, скупого багача і бідну дівчину, яка стала прекрасною співачкою і приносила радість людям. Друга – про убогу сирітку Орися, якій Новий рік подарував гарні черевики, а добрій тітоньці, що їх виховувала – рукавиці. Третя казка названа «Цариця зима» заводить нас у «у ті

далекі часи, коли у селах і електрики не було». Тоді метелиця підступно викрала із дерев'яної хатинки дівчинку Марусю, завела у своє царство в темному лісі і хотіла зробити своєю служницею, а потім заморозити. Та лісові звірі заховали її в дупло Білочки, де за допомогою зайчика знайшов сусідський хлопчик Миколка. Та цариця Зима ніяк не хотіла віддавати Марусю Миколі. На допомогу дівчині знову прийшли всі лісові птахи та звірі, які могутніми голосами прикликали Весну. А перед Весною цариця Зима стала безсилою.

Бабуся Тетяна прислала нам кілька примірників своєї книжки. Якщо хочете придбати їх і ви, юні читачі «Веселки» намалюйте нам як ви провели цьогорічну зиму: свято Миколая, Новий Рік, Різдво, зимові канікули і тому подібне. П'ятьох з вас, які пришлете нам найкращі малюнки, ми нагородимо книжечкою Тетяни Фролової «Зимова казка», яку ви бачите на репродукції. Ми ваші малюнки вишлемо письменниці, а вона напевно потішиться ними. «Але ж бабуся Тетяна – незряча, як же вона побачить наші малюнки?» - запитає не один із вас. Побачить! Обов'язково побачить! Вона ж бачить не очима, а серцем! Побачить точно так, як побачила малюнок свого сина із дитячого садика.

М. Мушинка

Яблуко

Моє серце сьогодні зігріла

Ніжна й трепетна радість, до сліз...

Намальоване яблуко спіле

Мені син з дитсадочка приніс...

І бере мій палець дитина,

І показує: «Ось корінець...»

По голівці гладжу я сина

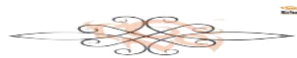
І кажу його: «Ти молодець!»

В мого сина голубі очі

І дві ямочки на щоках...

Його бачити дуже хочу

*Та не в силах, бо ніч в очах.
Тільки, що тая ніч, мій синку?
Серце матері, серце моє
Бачить кожну твою волосинку,
Бачить яблуко спіле твоє.
І нехай це тебе не хвилює,
Я побачу, мій хлопчику, все
Все, що ти в дитсадку намалюєш,
Що усмішка твоя принесе.*

Поезія – розрада одинока

Ці давно відомі слова можуть бути епіграфом не тільки до найновішої, вже десятої, збірки Тетяни Фролової «У вітру на крилі» (Львів 2002, с. 115), але, мабуть, і до всієї її вистражданої поезії. Свою коротку передмову вона розпочинає болючими словами: «Моя доля – підступна і лукава. З раннього дитинства вона позбавила мене зору...». Далше з її слів довідуємось, що вона народилася «у найкращому в світі селі – в Білозірці» на Тернопільщині, що її чоловік Лайош Молнар, угорець за національністю, став українським кобзарем-бандуристом і несе людям українську пісню». Йому поетеса присвятила в цій збірці щирого вірша.

Заголовок першого вірша «Те, що болить, у слово переллю» – заспів до збірки. Поетеса просить вітра взяти її на крило, щоб разом із ним помандрувати до її рідного села, де вона «колись там залишила слід своїх маленьких босих ноженят», та де мати її «батька все очікує з війни», а сама вона хоче зачерпнути сил з батькової могили. Щирі й безпосередні ліричні вірші поетеси присвячені рідній землі, її розкішній природі, батькам, вчителям і подругам, рідному народові й Україні, до якої її змалку приворожила мати:

Казала мама:

*«Це – Вкраїна, доню!»
І я, хоч зовсім ще була мала,
Подякувала Господу і долі,
Що зроду українкою була.*

Високою національною свідомістю насичена вся її поезія. В кожному слові відчувається, що авторка – галичанка, свідомо західнячка, від якої не вадило б повчитися патріотизму не одній східнячці. «Балада про дзвін», що його глибинне гудіння здалеку чути, та що «колись його таємно / Сховали люди від неситих рук», закінчується радісним акордом:

*І б'ється серце дзвонові у груді...
– Я тут! – не чують, хоч і не кричи.
Та Він на чатах, день і ніч вартує:
– Пильнуй! І Україну стережи!*

Особливо треба підкреслити чуттєво, але й ідейно насичені кінцівки віршів незрячої поетеси, яка не раз краще бачить, ніж зрячі. Згадуючи в нехитрому віршику «Колиска» своє дитинство, ті дні, коли мати її колисала в колісці, поетеса зізнається:

*Винна в тім, що я віршую,
та колісочка моя.*

А у вірші «Гафійка» згадує сільську красуню, в якій батьків не було. Вона, будучи партизанкою, віддала життя своє за рідну Україну. Наприкінці поетеса признається:

*Я Гафійку зовсім не знала,
бо була занадто ще мала,
тільки плакала і шкодувала,
що Гафійкою я не була.*

Навіть за законами античної поетики можна оцінювати її arsis і thesis у невинному віршику «Бездомне кошєня», яке прибилося колись до неї. Вона його взяла у хату й напоїла молочком. Згадала при цьому слова мамусі рідної:

У спадок я тобі лишаю скарб єдиний

І знаю, що його успадкувала ти:

Нев'янучу любов до кожної биллини

І крихітку тепла й людської доброти.

Ну, як при цьому не згадати колишнього чекіста Дм. Фальківського, який прозрівши, висловив сповідь власного серця і власне розуміння поезії:

А з мене досить вміти вкласти в кому

Хоч би одну краплиночку тепла.

Про якесь наслідування або навіть запозичення мотиву тут не йдеться. В обидвох випадках – це традиційна селянська етика, джерело якої в незіпсованому хворобливою цивілізацією людському серці, що його Сковорода вважав коренем добра і щастя. З цього погляду вірші щирої поетеси вельми сугестивні. В одному з них (с. 13-14) оповідається про бабусю, яка «вишиває словами спогади», а єдиний син її десь у Канаді... Вона про нього боїться й згадувати, бо ж ще «*посіпаки не послули, ще ходять крадькома вночі...*». А що таке Сибір, вона добре знає... У фіналі цього зворушуючого вірша поетеса каже, що бабусі *...вже давно немає, сумна хатина дожива, і десь у світі не вгасає її молитва і слова.*

З глибоким розумінням дитячої душі написаний її цикл «До дитячого серця» (Про хлопчика Олега, про Сашка, про хлопчика Юрка і котика Мурка та ін). Явний вплив – і то вельми корисний – гуморесок С. Руданського відчувається у циклі «Бувальщини та всякі дурниці». Але це не дурниці, кожний може в цьому переконатися.

Для наших читачів особливу привабу матимуть «Посвяти» талановитої поетеси. З них перша – нашому єдиному й непоборному академіку Миколі Мушинці (с. 46). Портрет його безпрецедентний!

Але доля розпорядилась на користь академіка, який гідно продовжує всеукраїнські традиції Мацинського. Присвячений йому в цій збірці вірш, є свідоцтвом живих зв'язків прашівських українців зі своїми братами в Україні. Хай вони й далі міцніють!

